

ਸਮਤਾ

ਅਗਸਤ 1985 (ਅੰਕ 63)

ਸੰਪਾਦਕ: ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ (1929-2011)

ਇਹ ਪੀ ਡੀ ਐਫ ਫਾਈਲ ਸੁਖਵੰਤ ਹੁੰਦਲ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ "ਵਤਨ" ਦੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।

ਸੋਤ: ਸੁਖਵੰਤ ਹੁੰਦਲ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ ਦੀ ਜਾਤੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ।

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

○ **ਸੰਪਾਦਕੀ :** ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ-ਜੋ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੁਲਾਹ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਵਾਬ ਹੈ; ਨਹੀਂ। ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਲੜਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਲੜੇ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ, ਚਾਤ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਉਚੇ ਉਠਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀਏ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਏਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਚੁਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗਾ-ਜੀਵਨ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਰਚੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਲੋਟੂ ਸੁਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਇਕ ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਬਣਾਈਏ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਾਨੋ ਅਤੇ ਸ਼ਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਸੁਲਾਹ ਦੇ ਬਾਦ ਇਹੀ ਰੁਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

○ **ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਫੋਰੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ :** ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਵਸਦੇ ਹੋਈਏ, ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਪਣੀ ਜਨਮ ਧਰਤੀ ਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹਨ। ਵਤਨ ਵਲੋਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਹੈ। ਬਸ਼ਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ-ਵੇਖ ਕੇ ਅਪਣੀ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲੀ ਉਤੇ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।..... ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਫੌਜੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਇਕ ਜਾਬਰ ਸਰਕਾਰ ਹੈ—ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ।

○ **ਜਿੰਦਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ : ਮਾਈਨਸ ਵਿਆਜ—**ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਤਬਕੇ ਦੇ ਅਜਮਾਦੀ ਕਹਾਣੀ

○ **ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ :** ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਵੱਧ ਲੜੇ ਹੈ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਫਾਂਸੀ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਲਈ ਇਕ ਤੋਹਫਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ... ਲੋਕ ਕੁਰਾਮ-ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ।

○ **ਮਧੂ ਕਿਸ਼ਵਰ ਦਾ ਬਹੁ ਚਰਚਿਤ ਲੇਖ Sikhs Alienated**

ਹਰ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ-ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਮਜ਼ਾਰ ਅਪਣਾਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੈਸ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁਧ ਲਗਾਤਾਰ ਨਫਰਤ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਧਰੋਹੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਰਤ ਕੇ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਸ ਦੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਚੇਰੀਆਂ ਨਰਮ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਈਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਪਤੀਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਮੁਜਰਿਮ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲਗਾਰਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਜਰਿਮ ਕਾਰਗਰਜ਼ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਪਾਲਸੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੁਝਾਣ ਉਤੇ ਠੱਲ ਪਾਉਣ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ : ਮਹਿੰਦਰ ਸਾਬੀ, ਕਰਨਜੀਤ-ਸਿੰਘ, ਇੰਦਰਜੀਤ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਆਦਿ ਆਂ ਦੇ ਚਕਮੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ।

ਹਾਂ, ਸੁਲਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਏਸਦਾ ਏਲਾਨ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਹਾਉਸਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲਏ ਹਨ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਲਾਹ ਨਵੰਬਰ-1982 ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਇਹ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੁਣ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਕਤਲਗਾਰਤਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਏਨੇ ਸਾਲ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹਦਾ ਅਸਰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਹੀ ਮਰੇਗਾ। ਪਰ ਵੇਰ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਆਸਤ ਹੁਣ ਨਿਖਰਕੇ ਆ ਸਕੇਗੀ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਦੇ ਰੋਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਅਸਰ ਥਲੇ ਉਹ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਸਨ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ, ਖਿਜਲੀ ਦੀ ਵੰਡ, ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਵਾਲ ਉਨਦਾ ਹੈ ਕੀ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਜੋ ਤੰਗੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਨਹੀਂ।

- ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਭਵਿਖ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ।
- ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਕਚੈਹਰੀਆਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼, ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਇਮਾਨ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਆਦਿਕ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ, ਬੱਸਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕੇ ਹੀ ਧੱਕੇ ਹਨ।
- ਪੁਲਸ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰ-ਗਰਦੀ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬੰਦੇ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਖੇਡੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਨਸ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲੇਗੀ।

ਸੋ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੜਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਖੇਡ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਇਹਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕਾਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਕੀਮਤ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਲੋਕ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚੰਗੇ ਭਵਿਖ ਵਲ ਵਧ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਲੋਕ-ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਜੇ ਤੱਤ ਹੇਕਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਆਪਸੀ ਫਰਕ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਨ ਧਰਮ, ਜ਼ਾਤ ਤੇ ਇਲਾਕਾ। ਜਿਸ ਧਰਮ, ਜ਼ਾਤ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਇੰਸ ਨਾਲ ਏਨਾ ਕੁਝ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਜੀਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਲੜਾਈ ਸਮਾਜਕ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖਿਜਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿਆਨਾ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੜਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਰਮ, ਜ਼ਾਤ ਅਤੇ ਇਲਾਕਾਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਦਾ ਹੈ। ਲੜਾਈ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਗ਼ਲਤ, ਗ਼ੱਦਾ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੈ; ਜਿਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਵੁੱਟ ਪਾਉ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਕੇ ਲੋਕ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜਣਾ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਮਧੂ ਕਿਸ਼ਵਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਮਾਨੁਸ਼ੀ ਦੀ ਐਡੀਟਰ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਮੂਹ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਈ ਕਤਲ-ਗਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਹਕਬਜਾਨਬ ਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਧੂ ਕਿਸ਼ਵਰ ਨੇ ਇਸ ਬਹੁਤ ਚਰਚਿਤ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਜ਼ਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਲੋਕਰਾਏ ਜਥੇਬੰਦੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੇਖ ਉਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਹੈ। —ਸੰਪਾਦਕ

ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣੀ ਮੰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਜਾਬਰੇ ਅਤੇ ਚਾਲਮ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੀ ਜ਼ੁਰਮ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਤਸੱਦਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੱਡਫ਼ਟ ਤਫਤੀਸ਼ ਅਤੇ ਰੋਮਨ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਥਨ ਕਿ ਗੁਲਾਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੱਚ ਕੇਵਲ ਤਸੱਦਦ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਗਲਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਾਰੇ ਹਕਾਰਤ ਨਾਲ ਲਿਖਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਂਗਲੀ ਅਤੇ ਆਦਿਕਾਲੀਨ ਵਰਤਾਰਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਬੂ ਰਾਜਤੰਤਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਯੋਗ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਉਪਰ ਨਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤਿਵਾਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਤਸੱਦਦ ਰਾਹੀਂ ਕੋਹ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਉਘੜਦੀਆਂ। 14 ਮਈ 1985 ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਖਬਰ ਛਾਪੀ ਕਿ ਵੈਸਟ ਪਟੇਲ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਕੀਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵੱਡੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਹੀਆ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਾਰਣ ਹੋਈ ਹੈ।" ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਬੁਆਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 'ਮੁਕਾਬਲਾ' ਕੀਤਾ ਸੀ—ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਸਨੂੰ ਝੜਪ ਦੋਰਾਨ ਲਗੇ ਮਾਮੂਲੀ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਸੀ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਚਲਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਚਲਕੇ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਸੇਵਾ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਹੜਾ ਪੁਲੀਸ 'ਮੁਕਾਬਲਾ' ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਸੀ ?

ਦੂਜੇ ਦੋ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਬਿਨਾਂ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਖੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਜੋ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੀ ਲਿਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸਹਾਰਾ ਛੱਡਦੇ, ਉਹ ਢਹਿ ਪੈਂਦਾ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਹੱਥ—ਜੋ ਕਿ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕੁਟ ਮਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ—ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਜੱਜ ਨੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਰਦਾਤ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਰਮੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 14 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪੁਲੀਸ ਰੀਮਾਂਡ ਦੇਣਾ ਹੱਕਬਜਾਨਬ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਮਦਨਜ਼ਰ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਅੰਦਰ ਤਸੱਦਦ ਕਾਰਣ ਦਮ ਤੌੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜਤਾਲ ਨੂੰ ਹੱਕ ਬਜਾਨਬ ਬਿਨਾਂ ਤਸੱਦਦ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤੀਕ ਦਰ-ਗੁਜ਼ਰ ਕਰਨ ਤੱਲ ਹੈ।

ਇਕ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਫਾਜ਼ਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅੱਖੋਂ ਪਰਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੱਜ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਪੂਰੀ

ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਜਰਮ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਕੁਟਮਾਰ ਹੀ ਸੱਚ ਜਾਨਣ ਦਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੁਰਮ ਤਫਤੀਸ ਅਤੇ ਸੂਚ ਦੇ ਏਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ 'ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਤਸਵਰ ਕਿ ਤਸ਼ਦਦ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਉਗਲਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਦਰਅਸਲ ਤਸ਼ਦਦ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤਸ਼ਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੜੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਿਛੋਂ ਤਸ਼ਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਉਸ ਬਿਆਨ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲੀਸ ਆਪਣੀ ਸਦਾਕਤ (ਸਤਿ-ਨਿਸ਼ਠਾ) ਲਈ ਨੋਕਨਾਮੀ ਨਹੀਂ ਖੱਟੀ ਬੈਠੀ।

ਇੰਜ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜਾਬਰਾਂ ਅਤੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦੇ ਟੋਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਉਲੰਘ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੀੜਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਦੂਜੇ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਸੱਚ ਜਾਨਣ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਠੱਕੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤੀਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਗਰੁਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਫਿਰ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਤਾਂ ਖੁਦ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਵਾਦ ਹੈ। ਨਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਹਿਸ਼ਤਪੰਸ਼ੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਮਰ ਨਰਾਇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਜਿਹੇ ਜਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ।

ਸਰਕਾਰ ਕੌਮੀ 'ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਜਿਹੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਸਾਰ ਰੋਟਾ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਇਕ ਸਮੂਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਕਰਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ ਗਰੁਪ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ

ਜਵਾਬਦੇਹ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਜਾਂ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਨਾ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮੂਚੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁਜਰਮ ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਹਦ ਤੀਕ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੇਸ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਕ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਹਰ ਜ਼ਿਆਦੇਤੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਸੰਕੂਲਰ ਦੁੱਖ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਚੋਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜਨ ਸਬੰਧੀ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਤਵਕੋ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜਦੋਂ ਕੁਮਰ ਨਰਾਇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਸ ਮਾਤਰ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਆਮ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਜਰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲੈਣ ਸਬੰਧੀ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਾਸੂਸੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਵਖਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਪਲੜੇ ਵਿਚ ਡੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦਾ ਇਹ ਆਮ ਰਵਈਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਬ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਈ ਸਬੂਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਹੀ ਉਭਾਰਿਆ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ (ਏ) ਨੂੰ।

ਕੀ ਵਜਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਤਸ਼ਦਦ ਅਤੇ ਕਤਲ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਖੌਫ ਪੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਉਹੀ ਵਾਰਦਾਤ ਰੰਗਟੇ ਖੜੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਹਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮ

ਜਮਾਤ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਉਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਹਥਿਆਰੁੱਥਦ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀ ਉਹੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ ਆਖ ਕੇ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹਰ ਹਰਬਾ ਨਿਆਂ ਪੂਰਣ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਦੁਹਰੇ ਮਿਆਰ ਦੇ ਅਸੀਂ ਇੰਨੇ ਆਈ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੀ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਰਨੀਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਉਪਰਲ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਲਈ ਕੀਤਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਿਸੇ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਿਆਪੂਰਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਫਟ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਂਪਾਂ ਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਰਵਗਿਆਤ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਫਸਾਦ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਸਤਾਨੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਸਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਾਦਾਂ ਪਿਛੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਫੌਰਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਮੂਹਕ ਕਤਲ, ਫਸਾਦ, ਲੁਟਮਾਰ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਨਾ ਸੁਣਵਾਈ ਯੋਗ ਬਣ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਯੋਗ (ਕਾਬਲੇ ਸਮਝਿਤ) ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ।

ਕਰੀਬ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੀਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਗਰੁੱਪਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਖ ਸ਼ਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰੰਤੂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੀਕ ਹਕੂਮਤ ਨੇ 'ਕਤਲੋਗਾਰਤ' ਨੂੰ 'ਡੈਂਡਇਸੂ' ਮੰਨੀ ਰਖਿਆ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਤਕਾਜ਼ੇ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬੇਕਾਰ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਵਧ ਰਹੇ ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦਬਾਉ ਨੇ ਅਖੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਐਲਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮੇਲਿਆ ਗਿਆ

ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਦੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਡੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਾ ਮੁਜਸਮਾ ਜਾਪੇ।

ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦਾ ਲੇਬਲ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰੀ ਇਜਾਰੇਦਾਰੀ ਹੇਠਲੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਤਥਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤੌਰ ਫੌੜ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ। ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੀ ਆਦਤ ਇੰਨੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜਾਂ ਵੜ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਵੱਡੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਭਿਜਕ ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਪਣਾ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇੰਜ ਰੱਟਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਇਹ 'ਰਿਆਇਤ' ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਲੂਕਾਰੀ ਰੋਅ ਦਾ ਸਬੂਤ ਜਾਪੇ। ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਟਾਈਮਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਆਪਣੇ ਇਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੀ ਰਿਆਇਤ ਆਖ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦ ਤੀਕ ਗਏ। ਇਸੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਰਾਰਤ-ਪੂਰਣ ਕਾਰਟੂਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲ ਤੁਹਫਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਲੇਦਸਤਿਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਇਕ ਟਰੱਕ ਭੇਜਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਟਿਪਣੀ ਸੀ, 'ਇਹ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏਗਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਢੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਕਿ 'ਸੱਬਕ ਸਿਖਾਉਣ' ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਅਰਥ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮੁਭਾਵ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਆਏਉਚਿਤ ਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉ ਦੀ ਵੀ।

ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਰਿਆਇਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰੇ। ਇੰਜ ਹੀ ਵਡੇ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਹੋਏ ਜਾਨੀ-ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣਾ ਵੀ ਇਕ ਸਥਾਪਤ ਰਵਾਇਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪੀੜਤਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਦਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਇਲ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਾਨਮਾਲ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇੰਜ ਦਰਅਸਲ ਸਰਕਾਰ ਸਚਮੁਚ ਹੀ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਧਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਦਬੰਦੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੁਟਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀ ਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮੁਕਸਦ ਕੇਵਲ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦਾ ਹੁੱਕ ਹੈ ਕਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਿਰਫ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਮ-ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਜ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕਾਰਣ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕੱਲ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਬੋਲੀ, ਜਾਤ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੁਆਸ਼ਰੇ ਤੇ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਖਾਸ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਹੁੰਦੇਰੇ ਜਬਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਦੇ ਫੈਲਾਉਣ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਰਾਜਤੰਤਰ ਵਿਚ ਜਾਹਰਾ ਜਾਂ ਚੁਪ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਗ ਤਰੇ।

ਫਿਰ ਵੀ ਦੁਰਭਾਗਵਸ਼ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਿਆਇਤ ਗਰਦਾਨੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਸੁੱਟੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਹੋਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਦੇ-ਚੰਗੇ ਕੌਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਾਡੀ ਵਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੁਝ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚਲੇ ਅਸਲ ਮੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਾਸੇ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਸੁਮਾਰ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲੀਆ ਅੰਦੋਲਨਾਂ-ਨਰਸਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਅੰਦੋਲਨ ਸਮੇਤ ਵਿਚ ਵਾਚੇ ਜਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਖੰਜਾਬ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਫ ਜਾਹਰ ਹਨ।

ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਲਈ ਟਾਲਮਟੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਨਹੀਂ ਧਹਿਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਅਣਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਗੇ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁਲੀਸ, ਫੌਜ,

ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਬਰ ਢਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਗ ਜਬਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਬਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਖੁਲਦਿਲੀ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਮੁਦਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਵੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰੰਤੂ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਮੂਚਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਟੜਪੰਥੀ, ਵੱਖਵਾਦੀ, ਇੰਤਹਾਪੰਸਦ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਥਾ-ਕਥਿਤ ਰਿਆਇਤਾਂ—ਜਾਂਚ ਕਰਾਉਣ, ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੰਡ-ਰੋਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰਨ—ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜਬਰ ਦੇ ਕਦਮ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਜਬਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ—ਜਿਹਾ ਕਿ ਫੌਜ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੇਇਤ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਕ ਨਿਖਰਵੀਂ ਸਿਸ਼ਾਲ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ (16 ਅਪਰੈਲ) ਵਿਚ ਛਪੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਉਪਰ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਖਤ ਅਤੇ ਯੁਧਕਾਰੀ ਰਵਈਆ ਅਪਣਾ ਕੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਚੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਸਖਤ ਅਤੇ ਯੁਧਕਾਰੀ' ਜਿਹੇ ਭਾਵ ਉਤੰਜਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉਪਰ ਕੀਤਾ ਅਹਿਦ-ਏ-ਕਰਮ ਹੈ।

ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ 'ਸਖਤ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਦੋਂ ਹਕੂਮਤ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਣਚਕ ਹੀ ਇਹ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਪੱਕੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਜ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲਾ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ... 'ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁਰ ਕਰੜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਮ ਹਥ ਸਖਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਮੇਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਫੇਰੀ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

29 ਮਈ ਤੋਂ 23 ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਮੈਂਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਈਪਾਂਨਾ ਅਤੇ 'ਐਂਟੀ 47 ਫਰੰਟ' ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਐਂਡਮੈਂਟਨ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਸੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਸਮਰੱਥਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਨਾਤੇ ਜਿਥੇ ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫਾਸ਼ੀ ਦਮਨ ਦੀਆਂ ਪਾਲ-ਸੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਲੋੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਮਤਾ ਨੇ ਜੋ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੰਨਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਰੀਪੋਰਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਦਸਿਆ। ਵੈਨਕੂਵਰ, ਐਂਡਮੈਂਟਨ ਅਤੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਬੇਕਰਸਫੀਲਡ ਅਤੇ ਬਰਕਲੇ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਚਲ ਕੇ ਬੜੇ ਸਫਲ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ ਤੂਤਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ, ਬਾਬਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਲੈਨਿੰਗ, ਭੰਡ ਕੈਨੇਡਾ ਗਏ ਅਤੇ 'ਮਸਲਾ ਬੱਕਰੀ ਦਾ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਫਿਰਕੂ-ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਐਂਡਮੈਂਟਨ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬਾਬੂ ਰੱਜਬ ਅਲੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ ਵੀ ਬੜੇ ਅਸਰਦਾਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਇਕ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਹੀ ਅਕਸ ਸਨ। ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸੀ। ਸੰਮੂਹ ਗੀਤ 'ਸੌਂਹ ਸਾਨੂੰ ਥੋੜੇ ਖੂਨ ਦੀ ਯਾਰੋ' ਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨੇ

ਰਲਕੇ ਗਾਇਆ। 'ਕੱਖਾਂ ਦੀਏ ਕੁਲੀਏ ਮੀਨਾਰ ਬਣ ਜਾਈ' ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਐਕਸ਼ਨ ਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਗਾਇਆ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੈਂ ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਬਾਹਰ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ : ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੁਣ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਜਿਸ ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬੜਾ ਖਿਚਾਅ ਹੈ ਪਰ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਆਪਸੀ ਨਫਰਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਪੱਖਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਨਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਬੰਨਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੱਖ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਫੌਜ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਯਾਦੀ, ਉਹਦਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕਮਾਂਡਰ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਬਹਾਨਾ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਫੌਜੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਬਰ ਝਲਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਾਰਮਕ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਦੁੱਕਾ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੜੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਅਸਫਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ, ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਤੋਂ ਆ ਰੇਹੀ ਇਸ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਰਗੀ ਖਬਰ ਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ। ਕੌਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜਨਮ ਧਰਤੀ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਏ? ਇਹਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਮੈਨੂੰ 'ਤੂਤਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ' ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਨਾਟਕ ਦੇ

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਲੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਲੀ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੀਨ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਦੋ ਦੋਸਤ ਇਲਮਦੀਨ ਅਤੇ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਇਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿਛੜਨ ਵੇਲੇ ਧਾਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ "ਮਾਰ ਸੁਟਿਆ ਇਹਨਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ" ਤਾਂ ਹਾਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਡੁਸਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ, ਗੱਲ ਮੁੜ ਟੁੜਕੇ ਇਸੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਥੋੜੇ ਕੀਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟ ਸਕਦਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਥੇ ਦੀ ਕਿਥੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ :

(ਡਿਜ਼ਨੀਲੈਂਡ) ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਟੇਟ (ਸੂਬਾ) ਹੈ। ਇਹਦਾ ਮੌਸਮ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਲਾਸ ਏਂਗਲਸ ਇਸਦਾ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਹਾਲੀਵੁਡ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਟੂਡੀਉ ਹੈ। ਇਹ ਸਟੂਡੀਉ ਕਾਹਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਐਸਾ ਥਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਘੁੰਗ ਵਸਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗਲ, ਰੋਗਿਸਤਾਨ, ਦਰਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ, ਬਾਗ, ਝਰਨੇ, ਪਹਾੜ ਆਦਿਕ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਫਿਲਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦੀ ਬਰਫ, ਮੀਂਹ, ਹੜ ਆਦਿਕ ਵਿਖਾਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਖਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਇਸ ਹਾਲੀਵੁਡ ਦੇ ਸਟੂਡੀਉ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਲੀਵੁਡ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਡਿਜ਼ਨੀਲੈਂਡ (ਡਿਜ਼ਨੀ ਦਾ ਇਕ ਸੁਪਨ ਦੇਸ਼) ਵੀ ਲਾਸ ਏਂਗਲਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਡਿਜ਼ਨੀ ਇਕ ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਬਣਾਕੇ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਵਧੀਆ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਉਹਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਇਥੇ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਉਸਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਇਹ ਮੇਲਾ ਕੋਈ ਇਕ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੇਲਾ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜਿਥੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਝੁਲੇ ਅਤੇ ਚੱਕਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਅੱਠ ਦੱਸ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਜੋ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਲੇ ਦੀ ਭੀੜ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ

ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਗਏ ਤਾਂ ਦੋ ਲੱਖ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਉਸ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗਿਣਤੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਲੈਕਟਰੋਨ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸਕਰੀਨ ਤੇ ਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 17 ਡਾਲਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਵ ਇਹ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਦੀ ਟਿਕਟ ਹੈ। ਇਕ ਚੰਗੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਬਜਟ ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਬਜਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੱਤ ਸੌ ਵੇਖੇ। ਇਕ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੀ। ਰਾਕਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਤ ਅਜਮਾਨਾਂ ਪਾਰ ਸਪੇਸ ਵਿਚ ਗਏ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਪਹਾੜੀ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਡਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟਦੇ ਸਨ— ਸਾਰਾ ਅਮਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਰਾਹੀਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਵੱਡੇ ਡਰਾਮੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਸੌ ਵੇਖਿਆ। ਇਕੋ ਲੈਅ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ ਫੜੀ ਉਹੁ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁੱਡੇ ਪਟੋਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਸ ਡਿਜ਼ਨੀ ਲੈਂਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਕਈ ਕਿਸੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਪਨਮਈ ਦੇਸ਼ ਉਸਾਰਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਥੇ ਦੀ ਕਿਥੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਫਜ਼ੂਲ ਗੋੜਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇਸ਼, ਇਕ ਹੋਰ ਅਹਿਸਾਸ : ਜਿਸ ਦਿਨ ਡਿਜ਼ਨੀ ਦਾ ਸੁਪਨਮਈ ਦੇਸ਼ ਵੇਖਿਆ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਬਾਰਡਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦਾ ਇਕ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਵੱਸਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖਿਆ, ਜੋ ਬਾਰਡਰ ਤੋਂ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੀ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੌ ਗਜ਼ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਹੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗਰੀਬ ਲਗਦੇ ਸਨ। ਬੱਚੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪਾਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫੁੱਟ ਪਾਥਾਂ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਮੀਨ-ਤੇ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਟਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੁਲਸ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਗਰਮੀ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰੇ। ਇਹ

ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਉਤੇ ਚਾਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੌਦਾ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਦਾ ਗਰੀਬ ਰਿਹਾ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾਅ ਦੇ ਇਕ ਨਾਟਕ ਦੇ ਚੁਟਕਲੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੁਟਕਲਾ ਇਕ ਨਾਟਕੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ।

ਮੋਟਾ ਬੰਦਾ—(ਇਕ ਸੁਕੇ ਸੜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ) ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਲ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਏਂ।

ਪਤਲਾ ਬੰਦਾ—ਤੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਏ ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ ਕਾਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੋਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਰੂਪਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਲੋਕ, ਇਸ ਚੁਟਕਲੇ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਜੀਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ।

ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ : ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵੀ ਕੋਈ ਮੁਨਾਹੀ ਨਹੀਂ। ਬੰਦੂਕਾਂ, ਰਵਲਾਂ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਆਦਿਕ ਆਮ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣੇ ਜਾਂ ਸਿਖਣ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੰਬ ਆਦਿਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁੱਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੀ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀ ਕੋਲੋਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਟਾਇਮ ਬੰਬ ਆਦਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰ ਆਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੂਨ ਦੇ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਮਪਲੈਕਸ ਦੀ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਠੋਸ ਪ੍ਰਚਾਈ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸਨ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਫੰਡ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਥੋਂ ਦੇ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਖੁਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਖਬਰਾਂ ਆਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਤਿਵਾਦੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਵਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰਾਜਸੀ ਢਾਂਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ

ਹੈ, ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਪੈਸਾ ਇਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹੋਏ ਜੁਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਦਸਕੇ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਬੂਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਡਿਗਣ ਦੀ ਵਾਰਦਾਤ ਜਿਸ ਵਿਚ 329 ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ, ਇਹ ਇਥੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਦੱਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸਿਖ ਮਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ 329 ਹੋਰ ਲੋਕ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਆਖਰ ਕਾਹਦੀ ਆ ਗਈ ? ਉੱਝ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਆਖੀ ਹੈ ਜੋ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਏਗੀ ਪਰ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਇਕ ਗਿਣੀ ਸਿਖੀ ਸਕੀਮ ਬੱਲੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਤਲੀ ਜੇਕਰ ਕੀਤੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਲ, ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਆਦਿਕ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਜੀਂਦਾ ਰਖਣ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਹਾਜ਼ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਭਣ ਵਿਚ ਇਹ ਘਟਨਾ ਅੜਿਕਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੂਨ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਜਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਨਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਠੰਢਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਸਮਝੌਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਦੌਰ ਤਕ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤੇ ਰੱਜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ :

ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਜਿਸ ਸਾਥੀ ਦੇ ਘਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹਦੇ ਸੌਗੀ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਹਨ। ਉਹਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਥੋੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੌਗੀ ਦਾ ਸਟਾਕ ਬਹੁਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਰਕਿਟ ਦਾ ਰੇਟ ਕਿਧਰੇ ਘੱਟ ਨਾ ਜਾਏ, ਜਿਹੜੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫਾਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੌਗੀ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣੀ ਤੇ ਖੜੀ ਹੋਈ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰਕਿਟ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਾੜ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਥੇ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤੇ ਰੱਜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਸੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਧੱਕੇ ਬਹੁਤੇ ਹਨ : ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਝੱਲ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵਗ਼ੈਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦਾ ਬਾਰਡਰ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਅੱਪਣੀ ਅਪਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ ਤੇ ਜ਼ਲਾਲਤ ਵੀ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਫੁਬਈ ਜਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਖਾਰੀ ਦੇਸ਼ (Gulf Countries) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬਧ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਮੈਰੇ ਨਾਟਕ ਵੇਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਰਡਰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਮੀਲਾਂ ਬੱਧੀ ਗੰਦੇ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਏਜੰਟਾਂ ਕੋਲੋਂ ਠੱਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਡਿੱਕੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਾਮਾਨ ਵਾਕੁਨ ਲੈਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹ ਵੀ ਘੁੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਡਾਲਰ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਤੋਂ

ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਡਾਲਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀਅਤ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ (ਇਸਨੂੰ ਗ਼ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਔਰਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਪੈਸੇ ਲੈਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਗ਼ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧੌਖੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਪਣੀ ਫੀਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਗ਼ਰੀਨ ਕਾਰਡ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਡਾਲਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਾਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਕੇ ਜਾਂ ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਟੱਬਰ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬੇਹਤਰੀਨ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕੱਲੇਪਨ ਵਿਚ ਇਕ ਔਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਆਦਤਾਂ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਬਾਈ ਸੂਟ ਬੂਟ ਪਾ ਕੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਟੀਰੀਓ ਫੜੀ ਪਿੰਡ ਆਕੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਐਸ਼ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਗਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਹਾਲਤ ਦਸਣ : ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਭਵਿਖ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਉਹਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਨੌਸਕੇ ਜਾਣਾ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਹੀਂ।

ਸਾਨੂੰ ਜੀਣ ਦਿਓ : ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਰਕਲੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਔਰਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਨਾਟਕ ਵਾਲੇ ਹਾਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਰ ਇਕ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਰੈਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਰੈਲੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ। ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੀਤ ਵੀ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਖਾ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੜਿਆਂ ਉਤੇ ਮੋਟੇ ਲਿਥੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, 'ਇਹ ਮੰਤਵ ਸੀ "ਸਾਨੂੰ ਜੀਣ ਦਿਓ" "ਜਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿਓ" "ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨਿਉਕਲਰ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਲੀਤ ਨਾ ਕਰੋ" ਇਹ ਧਰਤੀ ਜੀਣ ਲਈ ਹੈ, ਮੌਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ "ਨਿਉਕਲਾਈ ਬਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।" 'ਨਿਕਾਰਗੋ ਤੇ ਪੀੜ ਤੋਂ ਅਪਣੀਆ ਫੌਜਾਂ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾਓ" ' ਫੌਜੀ ਡਿਕਟੇਟਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬੰਦ ਕਰੋ' "ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ।" "ਆਪ ਵੀ ਜੀਵੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਣ ਦੇਵੋ" "ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਜੀਣਾ ਜੀਵੇ" ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜੀਣ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਨਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਔਖਿਆਂ ਕਰਨ" "ਨਸ਼ੇ ਪੁਲੀਸ ਜਬਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਜਕ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।" 'ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਡਿਗਿਆ ਸੀ (ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੀ ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ)। ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛਿਆ "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਹੋ? (Are you a Sikh?) ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ 'ਮੈਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਾਲੀ ਵਜਾਈ ਤੇ ਉਹਦਾ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਲਸੀਆਂ ਹੋਣ ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਅਮਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਦੋਂ ਵੀਅਤਨਾਮ ਵਿਚ ਜ਼ਾਰਹਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਰਕਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਜੰਗ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਇਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਰਕਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਨਾਟਕ ਸਮਾਗਮ ਬੜਾ ਕਾਮਯਾਬ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬਰਕਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਫੇਰੀ ਉਹ ਹੱਸਦਿਆਂ-ਗਾਂਦਿਆਂ ਚਿਹਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੁਸਕਾਨ ਇਹ ਸੁਨਿਹਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ 'ਮਨੁੱਖ ਅਸੀਂ ਸਭ ਇਕੋ ਹਾਂ, ਇਹ ਧਰਤੀ ਜੀਣ ਲਈ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਜੀਣ ਦਿਓ।'

A Day After (ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ) ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਫਿਲਮ—ਇਹ ਫਿਲਮ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਨਿਉਕਲਾਈ ਬੰਬ ਫਟੇਗਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਮਾਰੂ ਅੱਗ ਵਿਚੋਂ ਝੁਲਸ ਜਾਣਗੇ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਨਿਹਾ ਹੈ 'ਅਸੀਂ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮੌਤ ਭੁਲੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਵੀ ਸਹੇੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਬੰਬ ਜੋ ਰੂਸ ਵਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਵੀ ਇਕ ਬੰਬ ਸਾਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ।' ਇਕ ਟੱਬਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀਆਂ ਸੂਖਮ ਮਨੁੱਖੀ ਫੁਹਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਉਹ ਟੱਬਰ ਸੁਖੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਜੋ ਫੌਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਕ ਐਸੇ ਫੌਜੀ ਅੱਡੇ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਰਾਕਟ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੁਫੀਆ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਨਿਉਕਲਾਈ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਨਕਤਾ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਵੇਰੀ ਤੇ ਬੇਖਬਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਵੋ, ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਝੂਠੇ ਵਕਾਰ ਪਿਛੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬੰਦ ਕਰਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਇਹਦੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੀਸਰੀ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਜੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਏਗੀ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ : ਫੌਜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ : ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸਾਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਐਸਾ ਫੌਜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਮੁਲਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੈਡਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਕਿ-ਸਤਾਨੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ

ਫੌਜੀ ਜਬਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੰਡਨ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਖਬਾਰ ਗਾਰਡੀਅਨ ਵਿਚ 20 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਮਾਈਕਲ ਸਾਇਮਨ ਨਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ: ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਜ਼ਿਆ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆ ਦਾ ਇਹ ਫੌਜੀ ਰਾਜ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜਾਬਰ ਰਾਜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 600 ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀ ਤਸੀਹਾ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ ਸੱਤ ਦਸਦੀ ਹੈ। Amnesty International ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਇਕ ਅੰਤਰ-

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਉਹਦੀ ਤਪਤੀਸ਼ 600 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਝੂਠ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਝੂਠ ਨਾਲ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲੱਭਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਇਹ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਝੂਠ ਪਰਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਸਾਧਨ ਇਕ ਐਸਾ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ, ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ

ਮਾਈਨਸ ਵਿਆਜ

ਜਿੰਦਰ

ਜੇਠ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਦੀ ਹੁੰਮਸ ਭਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸਹਿਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੂਰਜ ਦਾ ਲਹੂ-ਰੰਗ ਗੋਲ ਲਗਭਗ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਈ ਮੰਗੀ ਨੇ ਵੀ ਅੱਜ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਖਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੰਬਾ ਵੱਟ 'ਚ ਖਬੋਇਆ, ਬਾਹਰ ਖਿਚਿਆ ਤੇ ਵਟ ਤੇ ਪਏ ਇੱਟ ਦੇ ਟੱਟੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ। ਬੜੀ ਲਾਗੇ ਲੱਗੀ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਪੂੰਝਿਆ। ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮਨਜੀਤ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਕਹਿ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਛਿਪਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੀਕ ਜ਼ਰੂਰ ਮੋਟਰ ਵੱਲ ਗੇੜਾ ਮਾਰਨ ਆਉਂਗਾ। ਚਾਹ ਦਾ ਭਰਿਆ ਡੋਲੂ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਗਬਲਾ ਮੁੰਡਾ ਜੈਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਜੈਲੇ ਨੇ ਦਸਿਆ "ਡੈਡੀ ਤਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।"

"ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ" ਉਸ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਜੈਲੇ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ।

"ਚਾਚਾ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਦਸ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ"
 "ਫੇਰ ਟਿਥੇ ਆਲੀ ਮੋਟਰ ਵੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।
 "ਪਤਾ ਨਹੀਂ"

ਜੈਲਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ

ਸੀ ਇਹ ਪੁਛਣ ਲਈ ਬਈ ਕੱਲ ਨੂੰ ਦਿਹਾੜੀ ਲਗਾਉਣੀ ਆ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਉਂਝ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਰਚਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਕਿਆਰੇ ਗੁੱਡਣ ਵਾਲੇ ਪਏ ਨੇ ਤੇ ਇਹ ਦੋ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ। ਮਸਾਂ ਮਰ ਘੁਲ ਕੇ ਦਿਨ 'ਚ ਦੋ ਕਿਆਰੇ ਗੁੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਐਤਕੀ ਕੱਥ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਥੱਲੀ ਦੇ ਮੀਂਹ ਪਏ ਸਨ ਕਿਆਰੇ ਭਰਤੇ, ਮਿਰਚਾਂ ਦੇ ਮਾੜੜੂ ਜਿਹੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮੱਖੇ ਤੇ ਮਦਾਨੇ ਦਿਆਂ ਜਾਗੜਾਂ ਨੇ ਕੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਖੱਲਿਆ ਸਿਰ ਨੂੰ ਘੁਮੋਟਣੀ ਦੇ ਕੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹਵਾ ਆਰ ਪਾਰ ਕਰਾਈ, ਮਿੱਟੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋਈਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਕਰ ਗੁੱਟਾ ਬੰਝਿ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੋਇਆ ਸਾਫ਼ਾ ਸਿਰ ਤੇ ਲਪੇਟ ਲਿਆ। ਕੱਛਾਂ 'ਚ ਪੋਲਾ ਪੋਲਾ ਹੱਥ ਫੇਰੇ ਉਤਾਹ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਮੁੜਕਾ ਸੁਕਾਇਆ। ਮੁੜਕੇ ਨਾਲ ਕੱਛਾਂ 'ਚ ਲਾਲ 2 ਉਭਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਇਉਂ ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗਿਲੀ ਮਿੱਟੀ ਉਪਰ ਲਾਲ ਲਾਲ ਜੀਵ ਬਹੁਟੀਆਂ ਤੁਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਲੋਂ ਕਮੀਜ਼ ਲਾਹੀ, ਝਾੜੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਦੂਰ ਚਲਦੀ ਪਾਲ ਕੀ ਮੋਟਰ 'ਚ ਚੁਭੀ ਮਾਰ ਲਵੇ ਪਰ ਭੁੱਖੀ ਗਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਿਆਂ ਈ, ਉਸ ਕਮੀਜ਼ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਕੁੱਛੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ 'ਚ ਪਏ ਵਲਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਆ ਤੇ ਸੌੜਾਂ 'ਚ ਖਾਜ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਸ ਰਾਹ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ-ਮਨਜੀਤ ਦਾ

ਕੋਈ ਬੋਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ ਉਸਨੂੰ। ਤੇਜ਼ ਦੀ ਡੱਬੀਆਂ ਵਾਲੀ, ਸੋਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਚਾਦਰ 'ਚ ਉਸ ਮੁੱਖਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟ ਮਦਾਨੇ ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾ ਸਾਰੀ ਢੇਰ ਪਾਈ ਤੇ ਰੰਬਾ ਕੱਛ 'ਚ ਦੇ ਤੇ ਮਗਰੀ ਲਾ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੁਰਿਆ।

"ਮੰਗੀ... ਉਏ ਮੰਗੀ" ਲੰਬੜਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਪਾਸਿਉਂ ਕੇਸਰ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ।

"ਕੀ... ਆ... ਉਏ ਕੁਤਿਆਂ ਝੀਰਾ" ਉਸ ਤੁਰੇ-2 ਜਾਂਦਿਆਂ ਈ ਪੁਛਿਆ।

"ਆ... ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਵਾਈ" ਕੇਸਰ ਨੇ ਤਰਲਾ ਕੱਢਿਆ।

"ਸਾਲਿਆ... ਪੰਡ ਤਾਂ ਪਿਉ ਜਿੱਡੀ ਪਾਈ ਆ... ਚੁੱਕ ਲੈ ਹੁਣ ਗੇਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ।"

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਘੱਟੇ ਦਾ ਰਾਅ ਅਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ... ਸੌਰਾ ਕੋਈ ਦਿਸਿਆ ਈ ਨਹੀਂ"

"ਅੱਡਾ . ਅੱਡਾ . ਚੁੱਕ ਲੈ... ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰੀ ਜਾ... ਜਿਹੜਾ ਦੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਵਿੰਦੀ ਦੋਜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ... ਪਿਛੋਂ ਖੋਤਦੇ ਆ... ਪਤੰਦੋਰ ਐਡੀਆਂ ਐਡੀਆਂ ਪੰਡਾਂ... ਕੋਈ ਇਹਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਆਲਾ ਹੋਵੇ.. ਬਈ ... ਐਡੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਹੱਡਾਂ 'ਚ ਜਾਨ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਆ।"

ਉਸ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪਵਾਇਆ। ਕੇਸਰ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਬੱਲੇ ਚਿੱਰੀ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਈ ਉਤਾਹ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ।

"ਮੰਗਿਆ... ਜ਼ਰਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ.. ਸੰਭਲ ਕੇ..." ਕੇਸਰ ਨੇ ਪੰਡ ਬੱਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਫੇਰ ਚੁੱਕੀ।

"ਜੇ ਖੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਈ ਚੁੱਕ" ਉਸ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਡੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ।

"ਨਹੀਂ... ਮਾਰ ਹੱਲਾ" ਕੇਸਰ ਨੇ ਪੱਲੀ ਦੀਆਂ ਗੁੱਠਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪੰਡ ਕੇਸਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸੀ।

ਤੁਰੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਵਿਚ-2 ਉਹ ਕੇਸਰ ਤੋਂ ਵਾਹਵਾ ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਕੇਸਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰ ਕੇ ਹੌਲੀ ਤੁਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਠੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਚੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਉਧਰ ਮੰਗੀ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਘੜੀ 'ਨਵੇਂ ਘਰ' ਚਲੇ ਜਾਵੇ।

○ ○ ○

ਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਪੱਠੇ ਝਾੜਾਂ ਕੇ ਪਾ ਤੇ ਅੱਧੇ ਚਾਦਰ 'ਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਰੱਖ, ਉਸ ਨਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਨਵੇਂ ਘਰ ਵੱਲ ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

ਅੰਦਰੋਂ ਮੰਜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਬਾਹਰ ਡ੍ਰਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਚੌਂਕੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਈ। ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਜਗੀਰੋ ਨੇ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਬਾਲੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਇਕ ਨਵਾਂ ਓਟਾ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਟਾਂ ਦਾ। ਉਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਮੋਰਨੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੋ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਚੁੰਝਾਂ ਕਰੀ ਖੜੀਆਂ। ਹੇਠਾਂ ਪੰਜ ਬੋਤਲਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ। ਬੋਤਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਤੇ ਨਾਲ ਈ ਅੱਧੇ ਕੁ ਲੱਕ ਵੀ। ਫੇਰ ਹੇਠਾਂ ਕਬੂਤਰ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਉਡਣ ਨੂੰ ਕਰਦੇ-2। ਸਭ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਈ ਨਿੱਕੀਆਂ-2 ਉਡਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ। ਫੇਰ ਮੋਰੀਆਂ... ਨਿੱਕ ਸੁਕ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਪੌਚੇ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵੱਖਰੀ ਸੀ।

"ਵਾਹ ਨੀ ਜਗੀਰੋ" ਹੋਂਸਲੇ ਨਾਲ ਤੇ ਮੀਨਾਕਾਰੀ ਦੀ ਦਾਦ ਦੋਂਦਿਆਂ, ਉਹ ਹੋਰ ਚੌੜਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਸੌ ਕੁ ਘਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਇਸ ਕਾਲੋਨੀ 'ਚ ਸਜੇ ਮਜ਼ਬੂਆਂ ਤੇ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਵੀਹ ਬਾਈ ਘਰ ਮਸਾਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਲਾਗਲੇ ਲਗਦੇ ਘਰ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਸਨ ਪਏ। ਕਵਾਟਰ ਅਲੈਟ ਤਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ. ਪਰ ਅਜੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੇ। ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਮਨਜੀਤ ਦਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਕਿਸ ਸੁਨਣੀ ਸੀ। ਕਵਾਟਰ ਸੌ ਸਨ ਤੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਏਦੂੰ ਕਿਤੇ ਚੋਂਣੇ ਪਦੋਂਣੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੂਦੇ ਤੀਕ ਜੋਰ ਲਗ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਗੱਲ 'ਸੰਪੋਰਕ' ਨੇ ਈ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਮਿਨਤ-ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਈ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਈ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਬਾਦ 'ਚ ਮੇਰਾ ਚੇਤਾ ਨਾ ਭੁਲਾ ਦਈ"

"ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ... ਭਾਉ" ਉਸਦਾ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਪੁੰਰੀ ਪੈਣ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਆਪ ਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਉਸ ਤਾਂ ਅੰਗੂਠਾ ਲਾਇਆ ਸੀ।

ਚੋਥੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਘਰ ਸੌਂਦਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ "ਬੁੱਝ ਤਾਂ ਕੀ ਆ?"

"ਭਾਉ... ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ... ਤੂੰ ਈ ਦਸ ਦੇ"

"ਨਹੀਂ... ਤੂੰ ਬੁੱਝ"

"ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ... ਆਂ ਚਿੱਟੇ ਜਿਹੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਲਿਖਿਆ"

"ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਛਪਿਆ... ਪਤਾ ਕੀ ਆ?"

"ਨਹੀ"

"ਤੇਰੀ ਕਿਸਮਤ"

"ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ"

"ਆਹ"

"ਭਾਉ... ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਦਸ" ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਨਾਅ-ਉਤਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਤੇਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਵਾਟਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਾਲੋਨੀ 'ਚ।"

"ਜੱਚੀ"

ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਉਹ ਘਰ ਵੱਲ ਦੌੜ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਗੀਰ ਪੌੜੀ ਤੇ ਚੜੀ ਦਲਾਨ ਦੀ ਕੰਧ ਲਿਪ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਜਗੀਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਨੌਕ ਨੀਕ ਭਰਿਆ ਲੁਹਾਂਡਾ ਢੁੱਕ ਕੇ ਪਰੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

"ਅਤਿਆ ਕੀ ਗੱਲ ਆ?" ਜਗੀਰ ਸਿੱਧਾ ਈ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਖੂਨ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਮ ਦਾ।

"ਆਪਾ ਨੂੰ ਕਾਲੋਨੀ 'ਚ ਕਵਾਟਰ ਮਿਲ ਗਿਆ"

ਮੂੰਹ-ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਜਗੀਰ ਨੇ ਚਾਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਰਾਮ ਦਿੱਤੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਲੱਧੀ ਕੋਲੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਚਲੇ ਗਿਆ ਸੀ।

ਲੱਧੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਮੋਟਾ-2 "ਮੰਗਤ ਰਾਮ ਸਪੁਤਰ ਗੰਗਾ ਰਾਮ... ਵਾਸੀ ਮਲਸੀਆ—ਤਹਿਸੀਲ ਨਕੋਦਰ—ਜਿਲ੍ਹਾ—ਜਲੰਧਰ—ਜਾਤ ਮਜ਼੍ਹਬੀ—ਕਵਾਟਰ ਨੰ: 45"

"ਹੋਰ" ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

"ਹੋਰ ਤੋਂ ਤੂੰ ਛਿਕੂ ਲੈਣਾ—ਜਾ ਕੇ ਪੰਤਾਲੀ ਨੰ: ਕਵਾਟਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਮਾਰ ਲੈ—ਦੁਵਾਂ ਜਿੰਦਾ—ਕੋਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਕੋਦਰੋਂ ਲਿਆਇਆ"

"ਪੁੱਛਦਾ—ਜਗੀਰੋਂ ਨੂੰ" ਘਰ ਵੱਲ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ।

ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉਹ ਕਵਾਟਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਗਏ ਸਨ। ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਕਵਾਟਰ ਸੀ। ਪੱਕਾ ਕਵਾਟਰ। ਕਵਾਟਰ ਅੱਗੇ ਚੌਕੇ-ਚੁੱਲੇ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ। ਹਵਾ ਆਉਣ ਲਈ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਚਮਕਦੀਆਂ ਲਾਲ ਇੱਟਾਂ।

"ਆ ਤਾਂ ਮੌਜਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ—ਲਿੱਪਣ ਦਾ ਕਜੀਆ ਮੁੱਕਾ—ਕਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ" ਜਗੀਰੋਂ ਕੋਲੋਂ ਚਾਅ ਸਾਭਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਮਨਜ਼ੀਤ ਕੋਲੋਂ "ਨਵੇਂ ਘਰ" 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ "ਪਰਮਿਟ" ਲੈਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ

ਮਨਜ਼ੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਚੋਲੀਂ ਸਰ ਗਿਆ—ਮੈਨੂੰ ਈ ਪਤਾ ਕਿਦਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਵਾਟਰ ਦਵਾਇਆ—ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਚੱਟਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਸਨ—ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋ-ਸੋ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ—ਕਲਰਕਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਅੱਡ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸਨ ਤੇ ਸੌਹਰਿਆ ਗੱਦਾਂ ਦਿਆ—ਤੂੰ ਤਾਂ ਅੰਗੂਠਾ ਲਾ ਕੇ ਘਰ ਆਲਾ ਬਣ ਗਿਆ"

"ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਿਆ।"

"ਚਾਚਾ—ਵਧਾਈਆਂ ਕੱਦੋਂ ਦੇਣੀਆਂ—ਫੇਰ?" ਜੈਲੋ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

"ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ—ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡਾ ਈਆ"

"ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂ ਲੈਣੀ ਆ" ਵਿਚੋਂ ਈ ਮਨਜ਼ੀਤ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਤੋਂ "ਨਵੇਂ ਘਰ" ਤੀਕ ਸਮਾਨ ਦੀ ਢਾਂਚਾ-ਢੁਆਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ ਉਸਦੇ। ਜਦੋਂ ਪਿਉ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਬਰਾਦਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜਾਇਦਾਦ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਆਮ ਘਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਸਾਲ ਕੁ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਗੀਰ ਪੋਕਿਆਂ ਦੇ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਸਦਿਆਂ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ।

ਜਗੀਰੋਂ ਨੇ ਚੁਲ੍ਹੇ-ਭੱਠੀ ਢਾਅ ਕੇ ਵੀ ਇੱਟਾਂ ਰੋੜੇ ਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ ਤੇ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਗੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਉਖੇੜ ਲਈਆਂ। ਲਾਉਣ ਲਈ।

ਸਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕਣ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਕ ਕੇ ਉਸ ਕਈ ਘੜੇ ਤੇ ਕੁਜੇ ਕੰਧ 'ਚ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਜਗੀਰੋਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੱਕਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮ-ਝਾਇਆ ਸੀ, "ਬਲੀਏ—ਉਥੇ ਕੀ-ਕੀ ਰੱਖੇਂਗੀ—ਇਕ ਤਾਂ ਘਰ ਏਦੂੰ ਛੋਟਾ—ਏਥੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧਾ ਤੇ ਫੇਰ ਨਵੇਂ ਘਰ 'ਚ ਆ ਟੁੱਟੇ-ਭੱਜੇ ਜਿਹੇ ਕੁਜੇ-ਤੋੜੀਆਂ—ਨਿਕਸੁੱਕ ਜਿਹਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ"।

"ਤੇਨੂੰ ਬਣਾਉਣੇ ਪੈਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ" ਜਗੀਰੋਂ ਨੇ ਮਿਹਣਾਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

"ਕੋਈ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ ਅਗਲੇ ਸਾਲ" ਉਸ ਗੱਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕਹੀ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਜਗੀਰੋਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ 'ਚ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ "ਕਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਲੱਤਾਂ ਤੁੜਾਊ ਦੁ ਮੀਲ—ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਸਾਰਾ ਜੱਥ ਨਿਬੜ ਜਾਵੇ" ਉਹ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਫੜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਜਗੀਰ ਨੇ ਸਲੀਕੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਟਿਕਾਇਆ ਸੀ। ਵਿਚ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਲਾ ਵੀ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ "ਬੱਲਦੇ ਨਹੀਂ—ਆ ਨਿੱਕੀਆਂ—ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਦੂਕ ਤੇ ਠੀਕ ਰਹੂ—ਆ ਚਾਟੀਆਂ—ਕਾੜਣੇ—ਕੁਜੇ—ਝੋੜੀਆਂ—ਪੰਜ—ਸੱਤ ਚੱਪਣ—ਸੇਵੀਆਂ ਆਲੀ ਘੋੜੀ—ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਬੱਲੇ ਟਿਕਾਈ ਆ—ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਰਸੀਆਂ—ਦਰੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਢਾਏ ਕੀਲੇ, ਪੁਰਾਣਾ-ਟਰੰਕ, ਕਹੀ, ਆਗ ਛਿੱਲਣ ਆਲੀਆਂ ਦਾਤੀਆਂ—ਰੰਬਾ ਠੀਕ ਰਹੂ—ਲੰਪ ਸਾਹਮਣੇ ਟੰਗ ਦੇਣੀ ਆ—ਵੇਲੇ ਕੁਝੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉ—ਆ ਕਲੈਂਡਰ ਮੋਹਰਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਠੀਕ ਰਹੂ—ਤੂੰ ਕਪੜੇ ਟੰਗਣ ਲਈ ਦੋ ਮੇਖਾਂ ਗੱਡ ਕੇ ਸੂੜੜੀ ਬਣ ਲੈ—ਨੁਆਰ ਆਲੇ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਮੰਜੇ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਈਏ ਤਾਂ ਡਬਲ ਬੈਂਡ ਬਣ ਜਾਉ—ਭਾਇਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਕੱਲ ਨੂੰ ਈ ਅੰਗੀਠੀ ਬਣਾਉਂ ਪਹਿਲਾਂ—ਪੋਟੀ ਐਸ ਖੂਂਜੇ ਈ ਚੰਗੀ ਲਗਣੀ ਆ—ਕੁਰਸੀਆਂ ਬੈਂਡ ਕੋਲ ਈ ਚੰਗੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ—ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਢਿੱਟਾਂ ਰੱਖੀਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੇਂਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ—ਰੇਡਵਾ ਸੰਦੂਕ 'ਚ ਰੱਖ ਦੇ—ਪਾਥੀਆਂ ਦਾ ਮੈਂ ਕੱਲ ਨੂੰ ਗਹੁਰਾ ਬਣਾਉਂਗੀ—ਬੁਤਾ ਸਾਰਨ ਜੋਗੀਆਂ ਪਾਥੀਆਂ ਚੋਂਕੇ 'ਚ ਰਖੂੰਗੀ—ਗਾਂ ਲਈ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਡੇਕਾਂ ਲਾ ਲਵਾਂਗੇ—ਸਾਲ 'ਚ ਛਾਂ ਦੇਣ ਜੋਗੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ—ਸਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂ ਜੋਗੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਵਾਂਗੇ—ਉਪਰ ਵੀ ਲੈਂਟਰ ਪਿਆ—ਚਿੜੀਆਂ ਮਰ ਜਾਣੀਆਂ ਆਲਣੇ ਤਾਂ ਨਾ ਪਾਉਣਗੀਆਂ"।

ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਨਾਲ ਉਸ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਟਿਕਾਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਫਰੋਮੈਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਫੋਟੋ। ਘਰ ਮੋਹਰੇ ਵੀ ਉਸ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੧੯ ਲਿਖਾਇਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਬਰਾਦਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਸੀ, ਇਹੋ ਕਹਿ ਕੇ "ਬਾਬੇ ਬਾਲਮੀਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ" ਤੇ ਉਸ ਗੱਲ ਮੁਕਾਬੀ ਸੀ, "ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ 'ਚ ਫਰਕ ਤਾਂ ਸਮਝਾਉ"।

ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰ ਪਈ ਸੀ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ। ਉਹ ਵੇਚਣ ਦੇ ਪੱਖ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜਗੀਰ ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਦੇਂਦੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦਿਆਂ, "ਆਪਾ ਸਿਰ 'ਚ ਮਾਰਨਾ—ਮਸੀ—ਮਸੀ ਕਿਸਮਤ ਖੁਲੀ ਆ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਤਲੀਆਂ ਦੇਂਦੀ ਦੇਂਦੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ ਉਪਰੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈ ਗਈ ਸੀ—ਪਰਨਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਅੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਥਾਂ ਨਪਿਆ ਪਰ ਟੁਟ ਪੈਣਾ ਵੇਰ ਵੀ ਚੋਣੋਂ ਨਾ

ਹਟਿਆ—ਸਵਾਤ ਵੀ ਡਿਗਦੀ ਡਿਗਦੀ ਮਸੀ ਬਚੀ—ਕੱਚੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਰਸਾਤ ਦਿਆਂ ਦਿਆਂ 'ਚ—ਸਲਾਵਾ ਟੁੱਟ ਪੈਣੇ ਦਾ ਸੀਖਾਂ ਦੀ ਡੱਬੀ ਵੀ ਬਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ—ਗਾਂ ਅੱਡ-ਟੱਪਦੀ ਫਿਰਦੀ ਘਾਣੀ ਬੱਚਾ ਘਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਆ ਵਿਹੜੇ ਦਾ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਦੇਗ ਸੁਖੀ ਸੀ ਜਦ ਤੂੰ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਸੀ—ਲੈ ਨਾਮੇ ਮਾਂਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਬੋਲਣੋਂ ਵੀ ਹੱਟ ਗਈ—ਕਹਿੰਦੀ—ਪੇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਲਿਆ—ਅੱਧਾ ਵਿਹੜਾ ਤਾਂ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਈ ਫਿਰਦਾ।

"ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਸੜਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਆ" ਉਸ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ।

"ਮੈਂ ਕਿਆ—ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਕਿਹੜੇ ਨਿਆਣੇ ਰੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ—ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਵਟਾਂਗੇ ਉਹ ਤਾਂ ਹੋਣਗੇ—ਚਲੇ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਬੈਂਕ 'ਚ ਜਮਾਂ ਕਰਾ ਦਵਾਂਗੇ—ਕਹਿੰਦੇ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਵਿਆਜ ਆ ਜਾਂਦਾ।"

ਅਗੋਂ ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ ਸੀ ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਦਰਾ 'ਚ।

ਮਨਜੀਤ ਦੇਉ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਆ ਗਿਆ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਉਂਝ ਦੀ ਉਂਝ ਜਗ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਗੀਰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਉਸ ਉਤਾਂਹ ਦੇਖਿਆ। ਵਾਹਵਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ।

"ਸਾਲੀ ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਗਈ?" ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ। ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਦੀਪੋ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ "ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਭਈਆ ਆਇਆ ਸੀ ਦੁਪਹਿਰੇ।"

"ਕਿਤੇ ਅੱਧੀ ਦਿਹਾੜੀ ਨਾ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।" ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਜਗੀਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਦਿਹਾੜੀ ਜਾਣ ਤੋਂ। ਪਰ ਉਹ ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵਰਜਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ— "ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਿਹਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਿਆ ਜਾਂਦਾ...ਗਾਂ ਜੋਗੇ ਪੱਠੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਜਾਂਦਾ—2 ਲੈ ਔਂਦਾ"

"ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ।"

"ਲੈ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਘਰ ਔਂਦੇ ਮਾੜੇ ਲਗਦੇ ਆ।"

ਆਨੀ ਬਹਾਨੀ ਉਸ ਕਾਲੋਨੀ 'ਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੋੜੇ ਮਾਰੇ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਫੇਰ ਉਹ ਮੰਜੇ-ਤੇ ਆ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ।

ਇਕ ਦਿਨ, ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਥਨ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਵਾਕਿਆ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਤੇ ਹੋਰੀਆਂ ਤੇ ਪੁਲਾਂ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਕੇ ਭਰ ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਇਸ਼, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਪਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਇਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵਾਪਰੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੌਥ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾਈ ਜਾਣਾ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤ- ਦੀ ਜੰਤਾ ਨੇ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾਈ ਤੇ ਨਾ ਕੁਰਾਮ ਮਚਾਇਆ। ਜੁਲਮ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਲੋਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ। ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਇਆ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਜਾਂ ਵਕਤੀ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਉਬਾਲ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਸ਼, ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਲੰਨਿਨ, ਮਾਓ, ਹੋਚੀਮਿਨ, ਉਧਮ ਸਿੰਘ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ, ਗਵਰੀ ਬਾਂਬੇ, ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਬੁਝਾ ਸਿੰਘ, ਸਰਾਭਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਜੂਝਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਮੈਂਟਾ ਅਰਥ, ਕਿਸੇ ਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਜਾਨ ਵਾਰ ਜਾਣਾ, ਮਰ ਮਿਟ ਜਾਣਾ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਡਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆਚ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿਤੂ, ਅਸਲੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਜਾਨਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਵੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਹਰ ਬਰਾਬਰੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੱਢਨ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਬਸੰਤੀ ਚੋਲਾਂ ਪੁਆ

ਦਿੱਤਾ। ਸਰਫਰੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਰਬੀਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁੰਨਕੇ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ ਕੌਮ ਲਈ ਮਰਨਾ ਹੀ ਮਰਨਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਉਸਦੀ ਲਾੜੀ ਹੈ ਮਰਿਆਂ ਸ਼ਿਨਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖੂੰਨ ਦਾ ਰੰਗ ਹੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਡੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਲਾਲ ਹੰਨ੍ਹੇਰੀ ਝੁੱਲਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਜਜ਼ਬੇ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੇ, ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਅਸਲੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਡੁਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਅਜੇ ਵੀ ਹੰਨ੍ਹੇਰੀ ਕਾਲੀ ਬੱਲੀ ਹੀ ਝੁੱਲੇ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਨੁਕਸ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਕਮੀ ਹੈ। ਦਿਸ਼ਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਹ ਵਰਗ ਜੋ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਤ ਤੀਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਰ ਕੋਹੜ ਖਤਮ ਕਰਕੇ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਬੇਰੋਕ ਸਿਲਸਿਲਾ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਲੰਬੇ ਅਨੇਕੇ ਤੋਂ ਸੋਚਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਿਰਫ ਮਰ ਮਿਟ ਕੇ ਹੀਰੋ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੀ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਡੂਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹਿਤੂ ਨਹੀਂ। ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨੌਕੇ ਵਧਣਗੇ, ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਅਕਸਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਲੁਟੇਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ—ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰੂਆਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸੀਮਤ ਮਾਰਗ ਘੜਿਆ ਹੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ-ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਹੈ। ਕਿ ਕੌਮ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟੇ, ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ

ਹੋ ਜਾਉ, ਸੂਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਉ, ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਜਾਉ, ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸੋੜ ਦਿਉ—ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੀਕ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਰਹੇਗਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਮਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਮੇਲੇ ਲਗਣਗੇ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਹੋਣਗੇ। ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣਨਗੀਆਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰੇਗੀ। ਪੂਜਾ ਕਰੇਗੀ।

ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਮੰਤਵਾਂ ਮਗਰ, ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਜਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਕੁਝ ਕਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਅੱਜ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਸੋਚ ਕੇ ਇਕ ਮੁਨੱਖ ਹਿਤੂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਹਿਤੂ ਵਿਕਾਰਧਾਰਾ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਅਨੇਰਥ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਰਾਹੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖਾਸ ਖਾਸ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੰਚ ਤੇ ਸ. ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਸੱਜਣ ਪੁਰਸ਼ ਲੋਕ ਅੱਜਾਦੀ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਮਨੱਖੀ ਸੁੱਖ ਆਰਾਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੰਜ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਜੂਝਣਾ ਵੀ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੂਰਬੀਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੰਚ ਮਿਟਣਾ, ਲੋਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਏਨਾ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਹੋਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲਗਦੀ ਵਾਹ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਯੋਧਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਲੇ ਅਣਆਈ ਮੌਤ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾ ਵੀ ਪੈਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੇਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਖਟਕੜ ਕਲਾਂ 'ਚ ਜਾਂ ਸ਼ਹੀਦਗਾਹ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ, ਅਕਾਲੀ, ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ, ਸੀ.ਪੀ.ਐੱਮ. ਤੇ ਅਨੇਕ ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਬਿਨਾ ਨਾਗਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਰਮਾਏਦਾਰ, ਜਗੀਰਦਾਰ ਲੁਟੇਰਾ ਵੱਲ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਸਾਰੰਗੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਜੋਟ ਤੇ ਜੱਟੀ ਬਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਪਕੜੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਚੁੰਢੀਆਂ ਵੱਢਦੇ ਹਨ। ਚੰਡੇਲਾਂ

ਝੁਟਦੇ ਹਨ, ਠਰਕ ਭੋਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਆਨੀ ਦਾ ਵਾਜਾ ਦੇ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹੀਦਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਹਿਲ ਬੁੱਤ ਬਣਿਆ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹਰ ਸਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਲੁਟੇਰੇ ਵੱਟਾਂ ਅਤੇ ਨੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਕੇ 'ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ' 'ਚ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਬੇਬੋਝ ਹੋ ਕੇ।

ਕੌਣ ਸਮਝਦੇ, ਕੌਣ ਸੋਚਦੇ, ਇਕ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕਿਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੋਚ ਲੈ ਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ? ਜੇ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਵਕਤ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦਰੁਸਤ ਸੀ? ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਯੋਗ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਦਿਮਾਗਾਂ 'ਚ ਕੁਹਰਾਮ ਭਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਬਲਦੀ ਦੇ ਬੂਢੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਗਏ ਤੇ ਘੋਗੜ ਕਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਵੱਟ ਵੱਟੋਰ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਛਿੱਲ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਖੀਰਾਂ 'ਤੇ ਝੁਪਟ ਪਏ; ਬੇਰੋਕ, ਬੇਟੋਕ।

ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਿਡੋਰ ਯੋਧਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਜਾਂ ਫਾਂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦੇ ਦਿੰਦਾ ਫਿਰੇ। ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰੀ ਬੁਰਛੇ ਸਾਂਭ ਲੈਣ। ਆ ਬੈਲ ਮੁਝੇ ਮਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਤਾਂ ਵੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਚਲਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁੜ ਕੋਈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਰਹੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਉੱਗਿਆ ਸੂਰਜ ਨਿਗਲ ਲਿਆ। ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਡਾਂਗੇ ਹੋਰੀ ਜੇ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਾਲਕ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਛਲਾਵਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜੋਰੀ ਬਾਸੂ ਤੇ ਨਬੰਦਰੀਪਾਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਔਸ਼ ਅਰਾਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਟੱਟ ਰਿੱਸਾਂ ਹੈ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਤੁਰਦਾ ਸੁਣਿਆ, ਤੇ ਹੀਰੋ ਬਣ ਗਿਆ ਗਾਧੀ... ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ... ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲੈ ਗਏ ਪੱਕੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ ਤੇ ਬਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਵਿਹਲੜ... ਸ਼ੋਠਾਨ ਤੇ ਮੱਕਾਰ ਧੱਬੇਬਾਜ਼ ਖੇਈਮਾਨ ਹਰਾਮਖੋਰ... ਪੇਟੂ।

ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣੇਗਾ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ?

ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਠੀਕ ਸੀ ਨਾ ਵੱਕਵਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਸਾਬਤ

ਕਰੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਤੋਂ ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਅਮਰਦਾਰ ਤੱਕ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਘੱਲ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਰੰਬੀ ਨਾਲ ਆਪ ਛਾਤੀ ਪਾੜਕੇ ਮਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ ਤੀਕ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਨਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਹੇਠ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਬਚਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਸਮੇਂ ਆਣਕੇ ਚੰਦੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਾਉਣ ਤੱਕ ਦਾ ਰੋਲ ਕੀਤਾ। ਲੋਗਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਅਗਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲੀ...। ਲਹਿਰ ਰਾਹ ਤੇ ਰਹੀ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਇਕ ਮੌਕਾ ਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਨ ਦੁੱਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਚੰਗਾੜੀ ਸੁੱਟੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਇਕ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਕੁਹਰਾਮ ਮੱਚ ਗਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਸੜ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੱਡੀਆਂ ਕ੍ਰਬਾਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਬਚਦੇ ਕਰਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਪਰੰਤੂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਤੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਦੀ ਲੀਡਰ ਤੇ ਬਾਇਆਂ ਛੱਡ ਜਾਣਾ, ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੋ ਨਿੱਬੜਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਮਿਸ਼ਨ, ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਚ ਤੇ ਕਥਾਵਾਂ 'ਚ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਤੇ ਮੁੜ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਾ ਲੈ ਸਕਿਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਨ-ਨਸ਼ੀਨ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੱਲ ਅਜੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾ 'ਚ ਦਿਸ਼ਾ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇਦੋਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਾਂਸੀ ਉੱਚੀ, ਕੋਈ ਕੁਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਮੱਚਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਤਾ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਮੁਗ਼ਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨੰਗੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਸੌਣ ਵਾਲਾ, ਗਰੀਬੀ ਵੇਸ 'ਚ, ਮੇਵੇ ਬਦਾਮ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਚਲਾਕ ਬੰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀਆਂ ਦੀ ਏਡੀ ਕਤਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੀਕ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਸੁੱਤੇ ਤੇ ਲਾਭੇ ਹੋਏ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਚ

ਤੋਂ ਲਹਿ ਜਾਣਾ, ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਦੇ ਪੱਖ 'ਚ ਭੁਗਤ ਗਿਆ। ਤੇ ਅਸਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਂਸੀ ਚੜ ਗਈ। ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਜੰਤਾ ਲਈ ਨਰਕ-ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਗਾਂਧੀ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹੀਰੋ ਹੈ। ਪੰਧ-ਦਰਸਾਉ ਹੈ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਦੁੱਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਜਾਣ ਨਾਲ ਆਇਆ ਇਨਕਲਾਬ ਭਟ ਗਿਆ। ਜੰਗਲ 'ਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ। ਮੁੜ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੰਦਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਜੋ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਤੇ ਜੰਤਾ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਦਾ ਪਾਲ ਸਕਦਾ ਵੱਸ ਕਰਕੇ, ਇਨਕਲਾਬ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਗੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਮੱਦੀ ਬਣ ਬੰਨੀ ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ, ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ 30-35 ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ, ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵਿਗਾੜਿਆ ਕਿ ਬਘਿਆੜ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਤੇ ਸਾਂਝੀ ਬਣ ਗਏ। ਅਜਿਹੀ ਪੀੜੀ, ਸਥਿਤੀ ਸ਼ਣ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮਾਸਖੋਰੇ ਖੂਨੀ ਲੁਟੇ-ਰਿਆਂ ਬਘਿਆੜਾਂ ਨੂੰ ਮਸੂਮ-ਸ਼ਿਕਾਰ ਜੰਤਾ ਚਿਆਗਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਭਟਕ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਈ ਮੰਜੀਆਂ 'ਚ। ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਠੀਕ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਅਖੇੜੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਚਿਆਦਾ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ। ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਖੱਪਾ ਜਿਸਦਾ ਖੇਰਿਆਨਾ ਸਾਰਾ ਭੁੱਖਾ ਨੰਗਾ ਸਮਾਜ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਕੌਣ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣੇਗਾ? ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਰਕੇ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਬੀਤੇ 'ਚ ਹੋਈ ਕੁਤਾਹੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਭੁਗਤ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪੰਦਾ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਦੁੱਖ ਸੀ ਪਰ ਮੈਦਾਨ ਖਾਲੀ, ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਦਾ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ, ਹਿੱਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਕਿਹੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅੱਧੀ ਅਰਥ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਰਫ ਕੁੱਤਿਆਂ ਬਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ।

ਲੈਨਿਨ ਤੇ ਮਾਓ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੜ੍ਹੋ। ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਨਿਕਲਦੇ-ਰਹੇ ਤੇ ਮੌਤ ਛਾਤੀ ਕੋਲੋਂ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਦੀ, ਰਹੀ। ਪਰ ਉਹ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਿਛਾੜ ਕੇ, ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਰਹੇ। ਲੈਨਿਨ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁਪਤ ਵਾਸ ਰਹੇ। ਅਤੇ ਉਹ ਘੁੜੀ ਆ ਗਈ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਰੰਭਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੋਚੀ ਮਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੰਗੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਵੀ ਜਿੰਦਾ ਰਹੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧਮ

ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਉਸਨੇ ਸਿੱਧਿਆਂ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸਫ਼ ਲਪੇਟਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਹਰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਇਹ ਪੁੰਨ ਅਧੂਰਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 50000 ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਪਰੰਤੂ ਬਹੁਤ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਬਚ ਬਚ ਕੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲੋਂ ਜਾਂ ਨੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਾਰਗਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਮਰ ਮਿਟਣ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰ ਮਿਟਣ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਜ਼ੀਅ ਕੰਧੇ ਨਾਲ ਕੋਧਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ। ਕੀ ਬੁਝਾ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਫੇਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ? ਕੀ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ? ਕੀ ਏਡੀਆਂ ਦੁਰਲੱਭ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਦਕਾ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਬਿੱਲਿਆਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਮਗਰ ਉੱਠ ਤੁਰੇ? ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਉਨੇ ਜਨਤਕ ਉਭਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਕਾਬਜ਼ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੰਬੀਆਂ? ਹੱਥਲ ਹੋਈਆਂ? ਪੈਰੋਂ ਹਿੱਲੀਆਂ? ਮਨੋਬਲ ਗੁਆ ਸਕੀਆਂ?

ਅੱਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਵੇਖੋ, ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਪੈਰੋਂ ਉਖੜ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਇਕ ਇੰਦਰਾ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸ਼ਹੀਦਾ 'ਚ ਜਾ ਰੁਲੇ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਪੁਲੀਸ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਹਰਕਤ 'ਚ ਆ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਪਰੈਸ ਹਰਕਤ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ, ਜੋ ਖੁਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਚਾਰ ਹਨ, ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਖਾਤਰ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਕੁਹਰਾਮ ਮੱਚ ਗਿਆ। ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁਖ 'ਚ ਘੁਮਾ ਕੇ, ਹਿੰਦੂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ, ਮਸੂਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਡੋਲ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋ ਖਲੋਤੀ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਬੈਠੀ। ਅੱਜ ਹਰ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਕਾਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਂ ਪੁਲਸੀਏ ਆਪਣੇ ਹੀ ਗਰੀਬ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਨੋਚਣ ਲਈ ਹਰ ਮੌਕ ਤੇ ਤਿਆਰ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਾਂ। ਜਿਸਦਾ ਵਾਰਸ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖਲੋਤਾ ਸੀ।

ਇੰਜ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੀ ਸੋਚੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਾਨਾਂ ਅਜਾਈ ਮੌਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜਾ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜਿੰਦਾਂ ਜੋ ਜ਼ਿਉਂਦਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਾਲ ਹਨੇਰੀ 'ਚ ਬਦਲ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਖਾਲੀ ਕਰ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰਮੇ ਗੁਆ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਨੇਰੀ ਝੁੱਲੇਗੀ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਜਚਦੀ ਨਹੀਂ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਲਹਿਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ। 'ਅੱਜ ਦੇ' ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਲਾ ਕੇ ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ? ਇਕ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਸਰੋਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਘਰ ਕਰਾ ਕੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਉਂਦਿਆਂ ਸੜਵਾ ਕੇ, ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਇੰਜ਼ਤਾਂ ਲੁਟਵਾ ਕੇ, ਕਿਹੜੀ ਮੱਲ ਮਾਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਗੇ ਉਹ? ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮੀ ਦੌਰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਚੌੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਠਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਅੱਜ ਦੁਰਲੱਭ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਲਾਵੇ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ।

ਜਿਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਹੱਥ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਚਲੀ ਗਈ। ਤੇ ਫਿਰ ਦੱਤਿਆਂ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ। ਅੱਧਾ ਅਰਥ ਅਥਾਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਆਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਭਗਤ ਬਣੀ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਮਾਨਸਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਮੱਠਾਂ, ਮਸੀਤਾਂ, ਠਾਕਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਤੀਰਥਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ, ਚੇਲਿਆਂ, ਜੋਗੀਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਭਗਵਾਨਾਂ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਡੇਰਿਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਹਨ, ਸਮੂਹ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ, ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਭੈਣਾਂ 'ਚਚੋਲ ਪਾਉਣ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਕਰੌੜਾਂ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਧਕਮ ਸਥਾਨ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ/ਠਾਠਾਂ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕੱਲੇ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸੌਨੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਤੇ ਮਕਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ 60-

65 ਕੁਵਿੰਟਲ ਸੋਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ 28 ਮਣ ਸੋਨਾ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ 30 ਫੁੱਟ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਚੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਇਕੱਲੀ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਬੱਜਟ ਹਿਮਾਚਲ ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨਾਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ 250 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਗੰਗਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਏਨੀ ਰਕਮ ਹੀ ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਖਰਚਣ ਲਈ। ਸਾਬੀਓ ਇਨਕਲਾਬ ਕਿੱਧਰੋਂ ਵੜੇਗਾ ?

ਸੋ ਸੱਜਣੋਂ, ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਰ ਮਿਟਣ ਲਈ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਦੁੱਕਵੇਂ ਤੇ ਯੋਗ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕੁਰਬਾਨੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੋ, ਪਰੰਤੂ ਬੇਵਕਤ ਮਰ ਜਾਣਾ, ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਿਉ। ਇਸਨੂੰ ਮੌਤ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੀ-ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲਦੀ ਦੇ ਝੂਥੇ ਡਾਹੁਣ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਜਾਂ ਗਦਰੀ ਵਾਪਸ ਜ਼ਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਵਖਤ ਖੜਾ ਕਰੇ। ਤੇ ਉਸਦੇ ਨੱਕ 'ਚ ਦਮ ਕਰੀ ਰੱਖੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸਨੂੰ ਬੁੱਤ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਜਣਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਵੇ ਤੇ ਫੁੱਲ ਮਾਲਾਵਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਚੜਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣ।

ਸੋ ਸਾਬੀਓ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੋ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖੋ। ਬੇਵਕਤ ਮੌਤ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ। ਸਗੋਂ ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੇਡਰ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ (ਗਲਤ ਜਾਂ ਠੀਕ) ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਤੇ, ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਇਕ ਭੈਅ ਇਕ ਸਹਿਮ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੂਤ

ਕਰਨ ਜਾਣ ਲਈ, ਗੋਲੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਮਨ-ਆਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀ ਕਦੀ ਚੂਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰੀ। (ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਜ਼ਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਵਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ)।

ਤਾਂ ਫਿਰ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਭੂਤ ਹਰ ਗਲੀ ਤੇ ਹਰ ਮੌਤ ਤੇ ਫਲੇਡਾ ਬਣ ਕੇ ਤੁਰਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪੈਣ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਕੁਹਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਸ ਕੁਹਰਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਐਨ ਲੋੜ ਅਤੇ ਦੁੱਕਵੇਂ ਸਮੇਂ। ਜਦੋਂ ਮੰਜ਼ਲ ਕਦਮਾਂ 'ਚ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਫੋਕਿਆਂ ਝੂਠਿਆਂ ਲਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਤੋਂ ਖੱਲ ਲੁਹਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਇਕ ਵੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦਾ ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣਾ ਜਨਤਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ।

ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਸਲਾ ਦੁਰ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਠੀਕ ਜਾਂ ਗਲਤ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੇਲੋੜੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਖਰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਏਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਅਮਰ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ? ਤੇ ਜਿੱਤਾ, ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਬਕਵਾਸ ਚਾਲਾਂ 'ਚ ਕਿਉਂ ਫਸੀ ਕੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰੋਸ ਕੀਤਿਆਂ। 0

[ਸਫਾ. 6 ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਣਕੱਜੀ ਧਮਕੀ ਸੀ, 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।' ਇਸ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨਸ਼ਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਫੈਲਾਈ ਦਹਿਸ਼ਤ ਨੂੰ

ਨਿਆਏ ਉਚਿਤ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਗੱਲੋਂ ਮੁਤਫਿਕ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਢਾਹੀ ਗਈ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਏ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਤਥਾਕਥਿਤ ਦਹਿਸ਼ਤ-ਪਸੰਦ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਹਿੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ 'ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ' ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ

ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹਕੂਮਤ ਖੁਦ ਹੀ ਬੰਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਕਿਤੇ ਵਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਚਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਫੇਰਿਆਈ ਹੋਣ ? ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਚਿਹਰਾਹੀਣ ਕਰਿੰਦੇ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ ?

ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਚੋਖਟੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ 'ਚ ਢਾਹੁਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਗਰਦਾਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਾਂਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਗੋਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, "ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਟਕਰਾਉ ਵਾਲੇ ਰਵਈਏ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤੇ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੈ।" ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਲੋਚਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਟਕਰਾਉ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਿੰਦਣ-ਯੋਗ ਹੈ।

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਲੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਖਾਸ ਕਰ ਇਸ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਘੱਟੇ ਘਟ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨੀ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ 'ਸ਼ਾਨਦਾਰ' ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਕੀ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਿੰਮਲਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀ ? ਕੀ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀ ? ਕੀ ਬੂਢਾ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ, ਜੋ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਸਦਾ ਕਰਦੀ ਆਈ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ ? ਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭੁਗਨ ਲਈ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਪਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਦਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਥਿਆਰ ਨਿਰਮਾਤਾ ਫਰਮਾਂ ਨੂੰ ਠੇਕੇ ਦੇਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ ? ਕੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਨਵੰਬਰ 84 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀ ? ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਜ ਵੀ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਨਮਾਨੇਂ ਹੋਏ ਨੇਤਾ ਹਨ। ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣ

ਲਈ ਜਾਦੂ ਦੀ ਛਤੀ ਵਾਂਗ ਵਰਤਦੀ ਹੈ।

ਮਹਿੰਜਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁਜਰਮ ਚੋਣ ਜਿਤਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਘਟ ਮਜ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਬੇਸ਼ਕ ਸਰਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ- ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਇਹੋ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਹੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਹਿੰਜਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰੇਕ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਗਰਦਾਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਮਿਆਰ ਰਾਹੀਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕੌਮ ਨਾਲ ਨਬੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਫੈਡਰਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਰਾਜ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਤੋਂ ਵਧ ਕਾਸੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਠੱਪ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇੰਦਰਾ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਣ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁਖਤਾ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਹੱਕ ਬਜਾਨਬ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਫੰਡਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਸ ਤੰਤਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਇਕ ਵਖਰਾ ਵਰਮ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਮੁਜਰਮੀ ਕਰਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਇਹ ਇਕ ਅਹਿਮ ਤੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਜਰਮੀ ਕਰਣ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਫੁਟਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਦੰਵੀ-ਕਰਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰਹਸ-ਮਈ ਵਜੂਦ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਟੱਕਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅਰਥਪੂਰਣ ਹੋਵੇਗਾ :

o ਕਿ ਅਸੀਂ ਟੱਕਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈਆ ਫਿਲਮ ਵਡ-ਮੂਲੇ ਵਾਂਗ ਘਟਾ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੀਏ। ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਹੀਰੋ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਟੇ ਖਲਨਾਇਕ ਅਤੇ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਕ ਅਕਾਲੀਆਂ

ਨੇ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰਾਨਾ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੀਮਤ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜ਼ਮਾਤ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬੱਜਰ ਭੁਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਸੇ ਦੇ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਪਖ ਅਤੇ ਨਿਆਏਸ਼ੀਲ ਸੱਤਾ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ।

੦ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਖੰਡ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਆਗੂ ਵਖ ਵਖ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਕਾਂਗੇਵਾਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਇਕ ਸੁਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕਾਰਾਗਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ।

੦ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਿਆਰ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਿੰਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਉਨੇ ਹੀ ਚੇਤਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਤਲ ਅਤੇ ਤਸੱਦਦ ਲਈ ਫੌਜ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਿੰਦਨੀਯ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ਦੇ

ਫਸਾਦਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਨਿਆਏ-ਉਚਿਤਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਬਕ-ਸਿਖਾਉ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਕ ਆਮ ਮੁਜਰਮ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭੇੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜਰਮੀਕਰਨ ਕਰੇਗੀ।

੦ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਬੇਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ, ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਫੈਲਾਉ ਮਨੁੱਖੀ ਵਤੋਰੇ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਹੈ।

੦ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਖਤਰਨਾਕ ਫੰਦੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਿਜ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਜੂਦ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਰੱਖ-ਦਿੱਤੀ ਸਥਾਈ ਸਿਰਜਣਾ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਹਦਬੰਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਏਕਤਾ ਕੱਚੀ ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਬਲ ਪੂਯੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ-ਮਿਆਨ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਣ ਹੈ।

(ਇਲਸਟਰੇਟਿਡ ਵੀਕਲੀ 'ਚੋ')
ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ : ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ
ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਫੋਰਮ

ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਚਿਠੀ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਡਪੀ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਫਰੰਟ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚਿਠੀ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ

ਜੂਨ 1985 ਦੇ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਡਪੀ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਫਰੰਟ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਿਠੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਉਠੇ ਸੁਆਲਾਂ ਨੇ ਚਿਠੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿਠੀ ਵਿਚ ਦਿਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈ) ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਖਰ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਅਤੇ 'ਖ਼ਰਾਨ ਘੁਲਾਟੀਆ' ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਕੂਤਾਂ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਲੋਕ ਕਚਹਿਰੀਆਂ

ਲਾ ਕੇ ਭਿੰਡਰਾਵਾਲੇ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੁਟੇਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਬਣਦੇ ਰਹੋ ਹੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗਦਾਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਹੋ। ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਸਿਧਾਂਤ (ਮਾਰਕਸਵਾਦ) ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪੂਛ ਬਣਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਮਗਰ ਲਾ ਸਕੋਗੇ।

ਇਸ ਚਿਠੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਮੱਸਿਆ ਅਖੰਡੀ 'ਹਰਿਤ ਕਰਾਂਤੀ' ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਕੀ 'ਹਰਿਤ ਕਰਾਂਤੀ' ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਬਝਿਆ

ਹੋਇਆ ਸੀ? ਕੀ 'ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ' ਜੱਤਦਾਰੀ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮੁੱਲ ਨਾ ਮਿਲਣ-ਕਰਕੇ, ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ? ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮੁੱਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਯੂ. ਪੀ. ਸਮੱਸਿਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣੀ? ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਸਦੀਉਂ ਹੀ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਤਾਂ ਮਨ 1977-80 ਤਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮੁੱਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਰਹੀ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਸੀ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ (1978) ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਉਦੋਂ "ਵੱਡੇ ਇਨਕਲਾਬੀ" ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਮੁੱਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੁਆਏ? ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜੂਝਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਲਾਠੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਅਕਾਲੀ) ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣ ਗਏ। ਮਹਾਨ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ "ਲਾਲ ਅਕਾਲੀ" ਮਿਲ ਗਏ। ਸਮਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਮੰਗ ਇੰਨੇ ਸੀ ਕਿ ਪੰਦਾਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਘਟਾਏ ਜਾਣ"। ਜੇ ਅਸਲੀ ਮੰਗ ਇਹ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੌਰਚੇ ਦਾ ਨਾਂ 'ਧਰਮ ਯੁੱਧ' ਕਾਹਨੂੰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਅਕਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ 'ਪੰਥ ਨੂੰ ਖਤਰਾ' ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ' ਦੀਆਂ ਟਾਹਰਾਂ ਕੀ ਇਸੇ ਅਸਲੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ? ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਿਉਂ ਲੱਗ ਗਿਆ?

ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਇਸ ਸਾਰੇ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਟਨੀਤਕ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੇ। ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਨੀਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੰਮਾਨ-ਦਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ। ਯਾਨੀ ਭਿੰਡਰਾਂ-ਵਾਲਾ ਇੰਮਾਨਦਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਭੋਲਾ ਸੀ। ਵਿਚਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਵੱਲੋਂ 5000 ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ 'ਰਾਤੋ-ਰਾਤ' ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਧਮਕੀ, ਕੀ ਉਸ ਮਸੰਦ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਬਾਰੇ ਭੇਰਾ ਭਰ ਵੀ ਸੌਕ ਦੀ ਗੂੰਜਾਇਸ਼ ਛੱਡਦੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ

ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਲਈ 35-35 ਹਿੰਦੂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਟਨੀਤਕ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ? ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਜਨੂੰਨੀ ਹਿੰਦੂਆਂ-ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਫਸਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਅਤੰਕਵਾਦੀ ਕਾਰ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਮੌਰਚੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਘੋਲਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਖੰਡ ਖੰਡਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾ ਸਹੀ ਜੋ-ਬੋਝੀਆਂ ਕਾਰ-ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੱਥ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਮੌਰਚੇ ਵਾਲੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਮਾਨਦਾਰ ਯੋਧੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਤੰਕਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?

ਸਾਥੀ ਜੀ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਕਾਲੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਦੋ ਝਾਕੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ 'ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੰਕਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰੋਕ-ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿ ਵੀ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਨਸਮੂਹ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਜਨਸਮੂਹ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਤੰਕਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਖੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਗਲਤ ਨੂੰ ਭਾਪਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ-ਦਮ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁਚਫ਼ਤ ਕਰਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਜਨਸਮੂਹ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਈ। ਇਸ Blue star Action ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਜਨਸਮੂਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ Blue star Operation ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੱਕ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਇੰਦਰਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਅਤੰਕਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ

ਵਿਦੇਸੀ ਮਦਦ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ ਵੀ ਉਨਾਂ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵੋਟ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ। ਇਸ ਸਮਸਿਆ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਵੋਟ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਵਿਦੇਸੀ ਅਜੈਂਸੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ।

—ਮਹਿੰਦਰ ਸਾਥੀ

2-ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਜੁਆਬ

ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ 'ਸਮਤਾ' ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨੁਕਤੇ ਉਭਰੇ ਹਨ। ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਖੱਬੀ ਧਿਰ (ਨਕਸਲਬਾਜ਼ੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਨੀ ਨਫਰਤ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਧਿਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਸ਼ਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਦੁਸ਼ਮਣ (ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ) ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਉਭਾਰੀ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਾਫੀ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਥੇ ਸਾਂਝ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀ ਜੇ "ਦੁਸ਼ਮਣ ਇਕ ਹੋਵੇ" ਇਹ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿੱਢੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਹੈ; ਉਹ ਹਾਸਲ ਕੀ ਤੇ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਇਕ-ਮਿੱਕਤਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਅੰਮਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਵਿਰੁੱਧ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਗੋਂ ਸੱਤਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਰੋਧ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਖਿਲਾਫ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਬੇਹੱਦ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ, ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੇ ਲੁਟੇਰੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉਮਰ-ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਝੁੰਡਾਇਆ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੁੱਕ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਸਤੀ ਲੁਟੇਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ-ਖਿੰਡਾਉਣ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਲਈ

ਕਾਰਗਰ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਬਣੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖਲੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇਈ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਕਾਲੀਆਂ (ਜਨਸੰਘ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਆਦਿ) ਨੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਗੱਦੀ ਪਰਾਪਤੀ" ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਅਨਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਰੁੱਧੀ ਕਾਤਲ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੰਦਿਸ਼ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਅਸੁੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੀ ਹਾਲਤ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੀ ਪਰੇਤ ਛਾਇਆ ਹੋਣ ਧੱਕਦੀ ਹੈ। ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਉਹ-ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੂ ਪੈਂਤੜੇ ਤੇ ਜਾ ਖੜਦੇ ਹਨ। ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਰਗ ਏਕਤਾ (ਲੁਟੇਰੇ ਵਰਗ-ਵਿਰੋਧੀ) ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਲੁਟੇਰੇ ਵਰਗ ਕੋਲ ਇਹੋ ਵੀ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਹੈ।

ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਤਲੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਿੱਡੀ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ 'ਚ ਉਭਰਨਾ ਫਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਗਰਦੀ ਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਣਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਚੜ੍ਹਤ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਹੋਵਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਜਿਥੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਅਤੰਦਾਚੇ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖਤੀ ਵਰਤਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦੀ ਦੀ ਨੁਕਰਾਚੋਨੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਰਵੱਈਏ 'ਚ ਫਰੋਕ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਸੰਦੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇੰਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਬ ਕਾਂਡਾਂ ਨੇ ਜਿੱਡਾ ਜਨਤਕ ਵਿਰੋਧ ਖੱਟਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ? ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਸੰਦੀ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਕੂ ਵਰਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ; ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਉਭਰਿਆ? ਇਤਿਹਾਸ ਬੇਅੰਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੰਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਖੂਨੀ ਲਕੀਰ ਵੀ ਉੱਕਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਕੀਰ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਖੜੇ ਬੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਜਰਵਾਲੇ ਲੱਟੂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਹਨ। ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਜੇ ਸੂਰਮਗਤੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੀਰ ਮਨੂੰ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਹੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੀ ਥਾਂ ਹੋਣੀ ਸੀ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ (ਨਕਸਲਬਾੜੀ) ਹਰ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਖੜਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਕਮਿ: ਇ: ਦੀ ਧਿਰ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਪੱਖੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਕਨਾ-ਚੁਰ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਮੁਦੱਈ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ। ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ-ਉਂਦੀ। ਪਰ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਖੜਕੇ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਪੈਂਤੜਾ ਜਿਥੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਲੇਬਲ ਲਾ ਕੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਏਕੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਖੰਗਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਪੈਂਤੜਾ, ਲੁਟੇਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਮਿ: ਇਨ-ਕਲਾਬੀ ਧਿਰ ਦੀ ਇਸ ਪੈਂਤੜੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਧਿਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਸਮੇਂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਟੱਕਰਣ ਦਾ ਸੁਆਲ ਵੀ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿ: ਇਨ: ਦੀ ਧਿਰ (ਨਕਸਲਬਾੜੀ) ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਲੁਟੇਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਜਣਨ-ਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਸੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ "ਰਫਤਾਰ ਅਤੇ ਰੁੱਝੀ ਦੇ" ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਧਿਰ ਕਿਸੇ "ਬੁੱਧ ਵਲੋਟ" ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ।

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪੀ. ਐਸ. ਯੂ. ਦੇ ਰਹੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ

ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ। ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਦਲੇਰੀ ਭਰੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਥੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਥੀ ਅੱਜ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਵਹਾਅ 'ਚ ਆ ਕੇ ਜਿਸ ਪੈਂਤੜੇ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ 'ਚ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੋ-ਅੱਜ ਜਿੱਥੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿਛਾਹ ਖਿੱਚੂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਹੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਟੱਕਰਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਲੋੜ ਹੈ।—ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਠਿੰਡਾ

3. ਸੰਪਾਦਕ ਸਮਤਾ ਜੀ,

(1) ਜੂਨ ਦੇ ਅੰਕ 'ਚ ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਜੁਆਬ 'ਚ ਜੋ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਬੰਗਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਛਪੀ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਗਿੱਲ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਧਮਕਾਉਣ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਵੱਧ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੇਹੱਦ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਸਾਥੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਨਾ ਹੀ ਛਪਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਜੋ ਅਸਲ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਅੰਕ 'ਚ ਛਪੀ I.P.F. ਵਾਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਜਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਦਰੁਸਤ ਪੈਂਤੜਾ ਹੈ।

(2) ਕਰਮ ਬਰੁੱਸਟ ਦੇ ਲੇਖ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ

1. ਸਾਥੀ ਨੇ ਨਵੇਂਬਰ 'ਚ ਹੋਏ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁਲਸ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਮਿਲੀ ਭੁਗਤ ਨਾਲ ਵਾਪਰੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੰਗੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਵਲੋਂ ਬਕਾ-ਇਦਾ ਜਥੇਬੰਦ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੱਟ ਬੈਂਕ (ਪਛੜੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਸਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਅਕਸਰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੈਲੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ) ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸੋ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਧਰਮਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਠੱਗ ਹਨ।

2. ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਥੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਇਕ ਅਰਧ ਜਗੀਰੂ—ਅਰਧ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ, ਬਹੁ ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਬਹੁ ਭਾਸ਼ੀ ਮੁਲਕ ਹੈ ਸੋ ਇਥੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ

ਦਰੁੱਸਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇਕ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ, ਬਹੁ-ਕੌਮੀਅਤ ਤੇ ਬਹੁ-ਧਰਮੀ ਮੁਲਕ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਇਕ ਅਰਧ ਜਗੀਰੂ — ਅਰਧ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇਕ ਹਾਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਮੁਲਕ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜਗੀਰੂ ਸੱਚ ਇਕਦਮ ਨਹੀਂ ਸਰ ਜਾਂਦੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਸੱਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ। ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਪਾਵੇਲ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਜੋ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾਏ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਰਧ ਜਗੀਰੂ — ਅਰਧ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕ 'ਚ ਹੀ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਰੁੱਸਤ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਪਰ ਕਮਿਊ-ਨਿਸਟਾਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਇਸ ਘੋਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ ਲੜੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

3. ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਥੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਭੜਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੌਮੀਅਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਚੇਲੰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਪਰਖਦੇ ਉਡਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਲਾ 1947 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ 'ਚ ਕਿਸਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਚੇਲੰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ? ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ, ਮੁਜੱਫਰਪੁਰ ਆਦਿ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ 'ਚ ਕਿਸਨੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਚੇਲੰਜ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਤੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਰਿਜ਼ਰ-ਵੇਸ਼ਨ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਿਆ ਹੈ 'ਚ ਕਿਹੜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਚੇਲੰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਸਾਥੀ ਜੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਅਣਸਰਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਮੌਕਾ ਪੈਣ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਤਣਾਉ ਇਸ ਚੇਲੰਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਕਰੰਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਆਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ (ਸਮੇਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ) ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਆਧਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਤੱਕ ਸ਼ੁਗੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਤੇ ਕਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਦੀ ਪੈਂਤੜੇਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਇਸੇ ਥਿੜਕਵੀਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਬਾ-ਖੂਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ

ਕਣਕ ਦੀ ਰਾਖੀ

ਧਰਮ ਪਾਲ ਉਪਾਸ਼ਕ

ਖੇਤ ਸਵਾਰੇ ਬੀਜੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਉੱਗੀਆਂ ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਹੋਈਆਂ। ਗੋਡੀ ਦਿੱਤੀ ਖਾਦ ਖਿਲਾਰੀ ਖੇਤ ਛਡਣ ਖੁਸ਼ਬੋਈਆਂ। ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਹੋਈਆਂ ਕਣਕਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦਾਣੇ। ਝਖੜ, ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ ਖੇਤੀ ਸੌ ਸੌ ਵਰਤਣ ਭਾਣੇ। ਬਚੀ ਬਚਾਈ 'ਕਣੀ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਹਾਂ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਜਟਾਂ ਦੀ ਚਤਰਾਈ। ਬੋਹਲ ਬਣੇ ਤਾਂ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚੀ ਅੱਧਾ ਕਰਜ ਚੁਕਾਇਆ। ਬਾਕੀ ਲਹਿਣੇਦਾਰਾਂ ਤਾਈਂ ਝੁਠਾ ਲਾਰਾ ਲਾਇਆ। ਖਾਲੀ ਜੇਬਾਂ ਹੱਥ ਝਾੜਦਾ ਜੱਟ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ। ਗਿਆ ਲੁੱਟਿਆ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕੀ ਮਿਹਨਤ ਚੌਂ ਜੁੜਿਆ। ਪੈਰ ਪੁਟਿਆ ਪਿਛੇ ਜਾਂਦਾ ਸੌ ਸੌ ਜੁਗਤ ਬਣਾਵੇ। ਕਿੰਜ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਰਾ ਲਾਵੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੇ। ਅਕਿਆ ਬਕਿਆ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ। ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਮੂਲ ਨਾ ਜਾਣੇ ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ। ਹਉਕੇ ਭਰ ਭਰ ਪਤਨੀ ਰੋਵੇ ਪੋਕਿਆ ਵੈਰ ਕਮਾਇਆ। ਖੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਚੰਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਰਾਜ ਕਰਾਇਆ। ਚਾ ਜੱਟੀ ਜੋ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਰੋਏ। ਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਹੋਵਣ ਜੇਕਰ ਕਣਕ ਆਪਣੀ ਹੋਏ। ਗਹਿਣੇ ਗਟੇ ਖਰਚ ਪੀ ਗਿਆ ਹੁਸਨ ਪੀ ਲਿਆ ਬੌੜਾ। ਜੱਬਨ ਹੁੱਤੇ ਮੂੰਹ ਕੁਮਲਾਇਆ ਅਜੇ ਨਾ ਫਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ। ਗਲ ਆਈ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਮੰਗਦੇ ਚੁੜਾ। ਔਸੀਆਂ ਪਾਇਆਂ ਮੀਤ ਨਾ ਮਿਲਦੇ ਅਜੇ ਹਨੇਰਾ ਗੂੜਾ। ਸਿਆਲ ਹੰਦਾਵੇ ਧੁੱਪਾਂ ਝੱਲੇ ਪੈਰ ਸੱਪਾਂ ਤੇ ਧਰਦਾ। ਅੰਨਦਾਤੇ ਦੀ ਕੋਠੀ ਖਾਲੀ ਲੱਖ ਤਸੀਹੇ ਜਰਦਾ। ਤਕਾਵੀ ਵਾਲੇ ਪੁਲੀਸ ਲਜਾਕੇ ਰੋਜ਼ ਮਾਰਦੇ ਫੇਰਾ। ਕਿਵੇਂ ਲੁਕ ਲੁਕ ਜਿੰਦ ਬਚਾਵੇ ਤੰਗ ਹੋਗਿਆ ਘੇਰਾ। ਭੁੱਖ ਦਾ ਗੁਸਾ ਆਪੂੰ ਕੱਢਣ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਚਾਂਗਾਂ। ਜਿਹਨਾ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਪੱਤ ਬਚਾਉਣੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਡਾਂਗਾਂ। ਵੱਟਾਂ ਬਨਿਆਂ ਪਿਛੇ ਝਗੜਾ ਰੋਜ਼ ਕਚਹਿਰੀ ਠਾਣੇ। ਗਹਿਣੇ ਕਰ ਕਰ ਫੋਏ ਆਪਣੀ ਜੱਟ ਫ਼ਾਤੀਆਂ ਤਾਣੇ। ਏਨੀ ਡਾਢੀ ਹਾਲਤ ਮੰਦੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਕ੍ਰਿਸ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਸੱਚ ਦੇ ਸਦਕਾ ਕੁਝ ਹਾਕਮ ਦੀ ਨੀਤੀ। ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਮਿਹਨਤ 'ਚੋਂ ਹੱਥ ਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਰੰਗੇ। ਜੱਟ ਸਦਾ ਹੀ ਝੋਲੀ ਕਰਕੇ ਜਾ ਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗੇ। ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਫੁੱਟ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਖੂਬ ਨੇ ਡੰਗ ਚਲਾਏ। ਜੋਗੀ ਬਣ ਕੇ ਵਿਸ ਚੂਸ ਲੇ ਕੋਈ ਨਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਏ। ਨਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾ ਭੰਗੜੇ ਗਿਧੇ ਰਹੂ ਉਦਾਸ ਵਿਸਾਖੀ। ਜੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਕਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਜੱਟ ਕੁਣਕ ਦੀ ਰਾਖੀ।

ਤਾਂ ਸਮੱਚੇ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਰ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਖੰਡਾਂ ਹੇਠ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ।

2) ਸਾਬੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੁਧ ਲੜਨ ਦਾ ਕੱਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੌਮੀ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਰਜ ਨਜਿਠੇ ਬਗੈਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਹਾਂ ਸਾਬੀ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਥੇ ਰੂਸ ਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਯਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਤੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਅਮਲ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਿਆਸੀ ਜਦੋਜਹਿਦ ਛੇਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ-ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹਕੀਕੀ ਪ੍ਰਗਰਮ (ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

ਦੀਆਂ ਠੰਢ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੋਵੇ) ਦੀ, ਅਣਹੋਂਦ 'ਚ ਅਸੀਂ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਖੜੀ ਕਰ ਲਈਏ, ਉਹ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਡਟਕ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨਤਕ ਜਦੋਜਹਿਦ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਲ੍ਹਾਜਲੀ ਦੇ ਦਈਏ, ਸਗੋਂ ਬੈਲੇਂਸਡ ਚੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਕ ਹਕੀਕੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, Primary ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਲਈ ਇਕ ਫੌਰਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਕੁਲ ਹਿੰਦ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਰਿਆਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾ ਸਕੇ।

ਬਾਕੀ ਸਾਬੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਪੇਪਰ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿੱਪਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵਾਜਬ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਹੈ।

ਦਿੰਦਰਜੀਤ (ਗੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ)

ਮਹਿਮਾ-ਸਵਾਈ-ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਧ ਦਬੱਲ ਦਿੱਤਾ

ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗਾੜ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੜਾਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਤੇ ਹੋਏ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕ, ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਪਛੜੇ-ਪਣ ਕਰਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਟੂਣੇ-ਟਾਮਣ ਤੇ ਧਾਗੇ-ਤਵੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ "ਸਿਆਣਿਆਂ" ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਣਭੋਲ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਮਾ ਸਵਾਈ 'ਚ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਇਉਂ ਹੋਈ, ਵਾਹਵਾ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ "ਸਿਆਣਾ" ਬਣ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਖਾਲੀ ਪਏ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਆਵਦਾ "ਮੰਦਰ" ਬਣਾ ਕੇ ਲੱਗਾ ਦੁੱਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ 'ਚੋਂ ਝੁੜਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਕੱਢਦਾ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਚਿਮਟਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੰਜਿਓਂ ਪੈਰ ਭੁੰਜੇ ਨੀ ਲਾਹੁਣ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਕਕਤੀ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰੇਤ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਏ ਤੌਂ ਤੇ ਸਰੀਏ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਚ ਪੱਕ ਕੇ ਗਧ ਪਈ ਫਿਰਦੀ ਆ। ਹਿਸਟੀਰੀਏ ਦੀਆਂ ਮਰੀਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਧੁੰਤ ਸਾਧ ਦੇ ਚਿਮਟੇ ਦੀ ਮਾਰ ਖਾਂਦਿਆਂ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਖੋਹ ਬੈਠਦੀਆਂ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਬੁਥਨੇ ਸਾਧ ਤੇ ਭੋਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅੱਡਾ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਮਹਿਮਾ ਸਵਾਈ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸੁਲਝੇ ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਇਸ ਕੋਹੜ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਭੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਫ਼ੂਸਰੇ ਸਾਧ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮੌਹਰੀ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਜੁਅੱਰਤ ਨੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਤਲੇਂਬੜ ਚੱਕਕੇ ਸਾਧ ਤੇ ਉਸਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਡੇਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਵਾਹਣੀ ਪਾ ਲਿਆ। ਸਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਠਾਣੇ ਗਏ। ਸਾਧ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਫੜ ਕੇ ਤਾਂ ਲੈ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਸਾਧ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ੀ-ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਸਟਰ ਨਾਲ ਹੋਏ ਰੌਲੇ ਦਾ ਟਿਕ-ਟਿਕਾਅ ਹੀ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੱਠ 'ਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਡੰਡਾ-ਡੇਰਾ ਚਕਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੈਲ-ਪੈਂਡਾਂ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖੂਬਨੇ ਨੂੰ ਦਬੱਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ।

ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਏਕੇ ਨੇ ਇਸ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧ ਨੂੰ ਦਬੱਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਅਭੰਬਰ ਰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੁਥਨਾ "ਪਰਗਟ" ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਲੋੜ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਭੇਖਾਂ-ਪਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ।

—ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਠਿੰਡਾ